

THE SIBELIUS EDITION

CHAMBER MUSIC I

SIBELIUS, Johan (Jean) Christian Julius
(1865–1957)

Chamber Music I

- [1] **Molto moderato – Scherzo**, JS 134 · 1885 (*Manuscript HUL 0541a · Breitkopf & Härtel*) 4'15
- [2] **[Scherzo] in B minor** · 1885 (completed by Kalevi Aho) (*Manuscript HUL 0541a*) 0'43
- String Quartet in E flat major**, JS 184 · 1885 (*Warner/Chappell Music Finland*) 17'41
- [3] I. *Allegro* 8'56
- [4] II. *Andante molto* 2'46
- [5] III. Scherzo. *Allegretto* 1'28
- [6] IV. *Vivace* 4'27
- [Four Themes]** · 1887 (*Manuscript HUL 0796/2*) 1'52
- [7] I. G major 0'40
- [8] II. E flat major 0'19
- [9] III. A minor 0'29
- [10] IV. E minor 0'16
- [Three Pieces]** · 1888 (*Manuscript HUL 0579 · Breitkopf & Härtel*) 3'23
- [11] I. Alla marcia in E minor, JS 16 0'58
- [12] II. Presto in F major, JS 154 0'55
- [13] III. Theme and Variations in G minor, JS 197 1'26
- [14] **Allegretto in D major**, JS 20 · 1888 (*Manuscript HUL 0580 · Breitkopf & Härtel*) 2'12
- [15] **Andantino in C major**, JS 39 · 1888 (*Manuscript HUL 0587/1 · Breitkopf & Härtel*) 3'06
- [16] **Theme and Variations in C sharp minor**, JS 195 6'20
- 1888 (first five bars of variation 3 completed by Kalevi Aho) (*Manuscript HUL 0614–0616 · Breitkopf & Härtel*)

[33 Small Pieces] · 1888–89 *(Manuscript HUL 0618)*

18'08

17	1. E major	0'13	34	18. B flat major	0'50
18	2. A minor – C major	0'20	35	19. D minor	0'29
19	3. F major	0'13	36	20. A major	0'39
20	4. A minor	0'28	37	21. A minor	0'42
21	5. A flat major	0'46	38	22. B minor	1'08
22	6. F sharp minor	0'25	39	23. F major	0'58
23	7. F major	0'20	40	24. E flat major	0'42
24	8. G major	0'30	41	25. <i>Moderato</i> . G major	0'23
25	9. A major	0'20	42	26. <i>Allegretto</i> . A minor	0'18
26	10. E flat major	0'49	43	27. <i>Presto</i> . C major	0'10
27	11. A major	0'17	44	28. <i>Andante</i> . C major	0'26
28	12. C minor	0'52	45	29. <i>Andantino</i> . D major	0'17
29	13. E major	0'33	46	30. <i>Alla marcia</i> . E major	0'22
30	14. C minor – E flat major	0'19	47	31. <i>Andante</i> . E flat major	0'20
31	15. E major	0'18	48	32. <i>Andantino</i> . A major	0'17
32	16. D minor	0'36	49	33. <i>Moderato</i> . D major	0'55
33	17. C minor	0'29			

[Allegro] in G minor · 1888–89 *(Manuscript HUL 0620)*

0'32

[Andante – Allegro molto in D major, JS 32]

6'17

1888–89 *(Manuscript HUL 0582 · Breitkopf & Härtel)***[Andante molto sostenuto in B minor, JS 37]**

7'40

1888–89 *(Manuscript HUL 0583–0585 · Breitkopf & Härtel)*

[1] Moderato – Allegro appassionato in C sharp minor, JS 131	10'33
1888–89 (Manuscript HUL 0600 · Breitkopf & Härtel)	
[Three Pieces] · 1888–89 (Manuscript HUL 0581 · Breitkopf & Härtel)	
[2] Allegro in E minor, JS 28	7'42
[3] Allegretto in A major, JS 17 and Più lento in F major, JS 149	3'14
[4] Adagio in F minor, JS 14	5'28
[5] Allegretto in B flat major · 1889 (Manuscript HUL 0621)	1'00
[6] Fuga för Martin Wegelius, JS 85 · 1889 (Warner/Chappell Music Finland)	5'28
String Quartet in A minor, JS 183 · 1889 (Warner/Chappell Music Finland)	34'20
[7] I. Andante – Allegro	11'06
[8] II. Adagio ma non tanto	8'33
[9] III. Vivace	5'43
[10] IV. Allegro	8'40

- 1 Adagio in D minor, JS 12** · 1890 (Warner / Chappell Music Finland) 12'15

String Quartet in B flat major, Op. 4 · 1890 (Warner / Chappell Music Finland) 29'42

- 2** I. *Allegro* 7'24
3 II. *Andante sostenuto* 7'57
4 III. *Presto* 5'23
5 IV. *Allegro* 8'40

String Quartet in D minor, 'Voces intimae', Op. 56 · 1909 (Lienau) 29'48

- 6** I. *Andante – Allegro molto moderato* 5'53
7 II. *Vivace* 2'18
8 III. *Adagio di molto* 10'51
9 IV. *Allegretto (ma pesante)* 5'34
10 V. *Allegro* 4'57

String Quartet in D minor, 'Voces intimae': preliminary ending

- 11** V. *Allegro* [from *Risolto*, 8 bars before Fig. 11] (Manuscript · Lienau) 0'32

- 12 Andante festivo, JS 34a** · 1922 (Warner / Chappell Music Finland) 5'11

Tempera Quartet

Laura Vikman *violin I* · **Silva Koskela** *violin II*

Tiila Kangas *viola* · **Ulla Lampela** *cello*

Trio 'in G major', JS 205

10'05

for two violins and piano · 1883 *(Manuscript HUL 0535–0537 · Breitkopf & Härtel)*

- 1** I. *Andante – Allegro* 4'03
- 2** II. *Adagio* 4'28
- 3** III. *Vivace* 1'27

4 [Menuetto] in D minor

1'07

for violin, cello and piano · 1882–85 *(Manuscript HUL 0538)***5 Menuetto in F major, JS 126**

2'07

for two violins and piano · 1883 *(Manuscript HUL 0510 · Breitkopf & Härtel)***6 [Andante] – Adagio – Allegro maestoso**

3'53

for violin, cello and piano · 1883–85 *(Manuscript HUL 0539)***Piano Trio in A minor, JS 206 · 1884** *(Manuscript HUL 0524–0526 · Breitkopf & Härtel)*

20'59

- 7** I. *Allegro con brio* 6'24
- 8** II. *Andante* 9'13
- 9** III. *Menuetto* 5'12

10 [Moderato] in A minor

3'09

for violin, cello and piano · 1885 *(Manuscript HUL 0540)***11 [Allegro] in C major**

1'40

for violin, cello and piano · 1885 *(Manuscript HUL 0541a/5)*

[12]	Allegro in D major, JS 27
for violin, cello and piano · 1886 <i>(Manuscript HUL 0505–0507 · Breitkopf & Härtel)</i>	3'16
[13]	[Andantino] in A major
for violin, cello and piano · 1886 (one bar added by Jaakko Kuusisto) <i>(Manuscript HUL 0670/3)</i>	2'18
	Piano Trio in A minor, 'Hafträsk', JS 207
1886 <i>(Manuscript HUL 0527–0529 · Breitkopf & Härtel)</i>	21'59
[14]	I. <i>Allegro maestoso</i>	8'35
[15]	II. <i>Andantino</i>	4'20
[16]	III. <i>Scherzo. Vivace</i>	2'40
[17]	IV. <i>Rondo</i>	6'10

Jaakko Kuusisto *violin*

Satu Vänskä *violin* [1–3, 5]

Marko Ylönen *cello* [4, 6–17]

Folke Gräsbeck *piano*

- Piano Trio in D major, 'Korpo', JS 209 · 1887** (*Manuscript HUL 0532–0534 · Breitkopf & Härtel*) 35'51
- [1] I. *Allegro moderato* 10'50
- [2] II. Fantasia. *Andante – Adagio – Molto adagio – Andantino – Moderato – Andantino* – [Transition] 15'30
- [3] III. Finale. *Vivace* 9'21
- [4] **Andantino in G minor, JS 43 · 1887** (*Manuscript HUL 0509/1 · Breitkopf & Härtel*) 1'40
- [5] **[Allegretto] in A flat major · 1887–88** (*Manuscript HUL 0547*) 0'46
- Piano Trio in C major, 'Lovisa', JS 208 · 1888** (*Warner / Chappell Music Finland*) 15'47
- [6] I. *Allegro* 6'57
- [7] II. *Andante – Più lento – Lento* 4'04
- [8] III. *Allegro con brio* 4'37
- [9] **[Allegro] in D minor · 1889** (completed by Kalevi Aho) (*Manuscript HUL 0548*) 6'09
- [10] **[Allegretto] in E flat major** 1'39
1891–92 (completed by Jaakko Kuusisto) (*Manuscript HUL 0419/21*)
- [11] **La pompeuse Marche d'Asis, JS 116 · 1891** (*Manuscript HUL 0550*) 3'21

Jaakko Kuusisto *violin*

Marko Ylönen *cello*

Folke Gräsbeck *piano*

Quartet in D minor, JS 157

32'45

for two violins, cello and piano

1884 (Manuscript HUL 0512 · Breitkopf & Härtel)

[1]	I. <i>Andante molto</i> – <i>Allegro moderato</i>	11'34
[2]	II. <i>Adagio</i>	7'54
[3]	III. Menuetto	4'31
[4]	IV. <i>Grave</i> – Rondo. <i>Vivacissimo</i>	8'34

Ljunga Wirginia

15'49

Quartet for violin, cello and piano four hands · 1885 (Manuscript HUL 0542–0546)

('Opera' to a libretto [lost] by Walter von Konow)

[5]	I. <i>Moderato quasi andantino</i> – <i>Cantabile</i> – <i>Recitativo</i>	3'44
[6]	II. <i>Prestissimo</i>	3'54
[7]	III. <i>Largo</i>	1'50
[8]	IV. <i>Andantino</i>	1'27
[9]	V. <i>Allegretto</i>	0'25
[10]	VI. <i>Allegro</i> – <i>Più vivo quasi Presto</i> – <i>Allegro con fuoco</i> * – <i>[Moderato]</i> *	4'20
- (* completed by Kalevi Aho)

[11] **Scherzo in E minor, JS 165**

4'40

for violin, cello and piano four hands

1887 (completed by Kalevi Aho) (Manuscript HUL 1356/2 & 0523 · Breitkopf & Härtel)

[12] **Andante cantabile in E flat major, JS 30b**

4'12

for piano and harmonium · 1887 (Manuscript (privately owned) · Breitkopf & Härtel)

- 13 Quartet in G minor, JS 158** 8'47
for violin, cello, piano and harmonium · 1887 (*Manuscript (privately owned) · Breitkopf & Härtel*)
- 14 Quartet in C minor, JS 156** 8'23
for two violins, cello and piano · 1891 (*Warner / Chappell Music Finland*)

Jaakko Kuusisto *violin* [1–11, 13, 14]

Satu Vänskä *violin* [1–4, 14]

Taneli Turunen *cello* [1–11, 13, 14]

Folke Gräsbeck *piano* [all tracks (5–10: upper part; 11: lower part)]

Peter Lönngqvist *piano* [5–10: lower part; 11: upper part]

Harri Viitanen *harmonium* [12, 13]

TT: 7h 17m 47s

Sibelius left some of the pieces on these CDs without title or tempo marking. These works are listed here with provisional titles in [square brackets], assigned objectively based on their musical character and style.

In 1982 the Sibelius family donated a major collection of manuscripts to Helsinki University Library (HUL, now the National Library of Finland). Many of these works are now known by JS numbers, referring to the alphabetical list of Jean Sibelius's compositions without opus number used in Fabian Dahlström's *Jean Sibelius: Thematisch-bibliographisches Verzeichnis seiner Werke* (Breitkopf & Härtel 2003). A significant number of these compositions will ultimately be published by Breitkopf & Härtel. Additional surviving pieces and fragments not included in the JS list are located principally in the collection of the National Library of Finland and are identified here by their numbers in the HUL collection, as catalogued by Kari Kilpeläinen in *The Jean Sibelius Musical Manuscripts at Helsinki University Library – A Complete Catalogue* (Breitkopf & Härtel, 1991).

This set of CDs includes many of the foremost works from Sibelius's formative years. Remarkably, most of the major works from this period were written well away from his official study régime – among them the five piano trios, piano quartet and two of the three early string quartets. From the 1890s onwards, Sibelius poured all the inventiveness and craftsmanship that he had previously expended upon chamber music into his orchestral output. He never returned to the trio genre, and only wrote for string quartet on two further occasions: *Voces intimae* (1909) and *Andante festivo* (1922).

As a small child in Hämeenlinna, Sibelius started to pick out melodies on the piano and to improvise: even then the dreamy, imaginative side of his character was clearly apparent. He received piano lessons of a sort from his aunt Julia, but his true love was to be the violin. He probably experimented with the instrument at an early age but only started formal lessons in the autumn of 1881, with the local bandmaster Gustaf Levander as his teacher. Before long he was playing chamber music – for instance dance-like duets by the Moravian composer Georg Müller – and performing in the school orchestra. Family holidays were often spent with his paternal grandmother in the coastal resort of Lovisa, where there were ample opportunities for music-making. 'For me, Lovisa represented sun and happiness. Hämeenlinna was where I went to school, Lovisa was freedom', Sibelius later recalled.

Large-scale works

The *Trio 'in G major'* for two violins and piano, JS 205, is one of Sibelius's earliest surviving compositions, written during his summer holiday in 1883 at Kalalahti near Sääksmäki. He himself wrote that the *Trio* was 'in G major', but this is only true of part of its first movement; the overall key scheme does not follow convention. A far more important role is played by melody – bright, fresh and appealing, and thus wholly characteristic of the young Sibelius. The rhythms are influenced by the central European dance music that he had played as a violinist.

In early 1884 Sibelius wrote the *Piano Trio in A minor*, JS 206 – which was originally planned as a piano quartet but then reworked for violin, cello and piano; its first movement is the first example of sonata form in his music. Among his role models in this work are Haydn, Schubert and Mendelssohn. The piece is ambitious in scale but still relatively immature in content. It has only three movements, the last of which is a minuet; the projected fourth movement was apparently never finalized in piano trio guise, although from sketches we know that some of its ideas found their way into the *Piano Quartet in D minor* a few months later.

The *Piano Quartet in D minor*, JS 157, was completed on 31st August 1884. The style remains indebted to Viennese classicism, but in the intervening months Sibelius's themes had acquired a more clearly defined profile; the use of sonata form is more assured and the expressive range much wider. The key scheme is again unconventional, with the two middle movements in E flat major. The seemingly endless cantilena of the *Adagio* second movement is irresistible. The ghosts of Schubert and Mendelssohn are never far away in the third movement, an elegant minuet, nor indeed in the E minor rondo finale – which, as noted above, is partly based on the sketches for a finale to the *Trio in A minor*.

The *String Quartet in E flat major*, JS 184, was composed in the spring of 1885. This four-movement work is less ambitious in scale than the *Piano Quartet*; its middle two movements in particular are of modest proportions. Its tonal scheme (E flat major; G minor; B flat major; E flat major), however, is less idiosyncratic than those found in Sibelius's earlier multi-movement works. There is much in this piece that recalls Haydn, especially in its sonata-form first movement. The finale reflects Sibelius's interest in dance music: it is a sprightly polonaise.

In 1885, between leaving school in Hämeenlinna and commencing his studies in Helsinki, Sibelius worked on *Ljunga Virginia*, to a text by his schoolfriend Walter von Konow. This is Sibelius's earliest surviving attempt at writing music with a dramatic purpose; he referred to it as 'an opera'. Neither the libretto nor any vocal

parts have survived (nor indeed any explanation of the title), and the music was not identified until January 2001, when Folke Gräsbeck found the title on a sketch for the first movement. The score consists of six movements for violin, cello and piano four hands, of which the first (in the manner of an overture), the second (a wild tarantella) and the sixth (an infectious folk-style dance) are especially impressive. The nineteen-year-old composer seems to have consciously aimed for a theatrical style – at times reminiscent of Weber or Rossini, although he would almost certainly not yet have been familiar with their work. For the final section of the last movement only the violin part exists; the score has been completed by the Finnish composer Kalevi Aho. Two years later Sibelius and von Konow resurrected their operatic plans, and the result was the sparkling – if decidedly unoperatic – *Scherzo in E minor* for violin, cello and piano four hands, JS 165.

Sibelius's first year at the Helsinki Music Institute focused primarily on theoretical studies and violin playing, but the summer holidays in 1886 gave him the opportunity to compose freely. He and his family went to stay at Hafträsk on Norrskata island in the Turku archipelago; while there, they made music with enthusiasm. Foremost among Sibelius's compositions from this period is the *Piano Trio in A minor, 'Hafträsk'*, JS 207, which – especially in its first movement – combines the freshness of the young Sibelius with a Beethovenian breadth and grandeur. The slow movement has the character of a barcarole, and the third movement is not a minuet but a fast, almost symphonic scherzo with infectious high spirits. Most of the thematic material of the rondo finale has a skipping 6/8 metre, but effective contrast is provided by a steady yet intense chordal idea; the final bars are as undemonstrative as they are unexpected.

Following the success of the holiday at Hafträsk, the Sibelius family visited the same area again in 1887, renting a cottage in the village of Korpo kyrkby near the manor house of Korpo gård. Some friends of the family – Dr Fredrik Wilenius, his wife Ina and their niece Ruth Ringbom – were staying at the manor itself. Mrs

Wilenius was a capable pianist and the two families spent long hours playing music together. Sibelius composed with irrepressible enthusiasm, and his main project was the magnificent *Piano Trio in D major, 'Korpo'*, JS 209. Of Sibelius's early chamber pieces, few – if any – have a more urgent claim on the repertoire. Its bounteous melodies are no longer so indebted to Mozart, Schubert, and Haydn, but develop the Beethovenian style previously seen in the '*Hafräsk*' Trio. The '*Korpo*' Trio is the earliest major work in which Sibelius experiments with the principle of formal compression that was to become a defining element of his later music. The first movement is basically in sonata form, complete with slow introduction. Instead of the expected development section, however, Sibelius writes a short fugal passage. The second movement, marked 'Fantasia', combines a beautiful, rhapsodic slow movement with a scherzo and trio. This is followed by an extended, improvisatory transition where Sibelius seems to be listening to nature's innermost voices, though all such associations are forgotten as we launch without a break into the dance-like concluding rondo.

The following summer, 1888, was the first time for some years that the Sibelius family had been able to use their house in Lovisa: since the death of the composer's grandmother in 1879 it had been rented out, but now the tenants had left. During that summer Sibelius composed the last of his big trios, the *Piano Trio in C major, 'Lovisa'*, JS 208, which has become one of the most frequently played of his chamber works – partly on account of its sparkling thematic invention, but also because it was one of the first of his pieces from this period to be rediscovered. The sonata-form first movement features an elegant main theme and a more march-like second group. Despite the broad sweep of its melody, the slow movement is relatively concise; a transition passage then leads into the invigorating rondo finale.

The *String Quartet in A minor*, JS 183, was Sibelius's graduation work from the Helsinki Music Institute in 1889 and marks a significant milestone, effectively combining the freshness and vigour of his compositions from the previous few sum-

mers with technical advances that point towards his mature style. The first movement's slow introduction has the mood of a pleasant daydream, but this is shattered at the start of the main *Allegro*, where the main theme is propelled forward by semiquaver runs and dotted rhythms. The movement ends with ethereal chords that set the tone for the slow movement, one of Sibelius's beautiful barcarole-like pieces reminiscent of the corresponding movement in the '*Hafräsk*' Trio. The scherzo could be compared to its counterpart in the *Piano Quartet in D minor*, though the string quartet movement is more resolute and Beethovenian. The finale begins with a lively fugal idea, whilst its second theme is more lyrical; the music gathers ferocity and speed to an overwhelming final climax. After the work's première, on 29th May, the critic Karl Flodin wrote that Sibelius had 'with one stroke placed himself foremost among those who have been entrusted with bearing the banner of Finnish music'.

Sibelius spent the academic year 1889–90 in Berlin. Socially this period was stimulating, but creatively it was a frustrating time, as he was subjected to the authoritarian academic régime of his new teacher, Albert Becker. Sibelius started work on his *String Quartet in B flat major*, Op. 4, before setting off for Berlin, but only finished it in September 1890 in Lovisa; its gestation period was thus longer than that of most of his early works. The piece combines the fresh, lyrical style found in his chamber music from the 1880s with a new-found seriousness and acerbity. The opening *Allegro* is vigorous, assertive and concentrated – an impression reinforced by the omission of an exposition repeat. The main theme of the slow movement has traces of Finnish folk music but the textures become increasingly complex, and at times the music acquires a wild, almost demonic character. A long note from the first violin, like an 'invitation to the dance', begins the highly virtuosic scherzo, a movement that Sibelius subsequently transcribed for string orchestra. The opening of the finale is a precursor of the corresponding place in the *Violin Concerto*, though in 4/4 rather than 3/4-time. An undulating motif (related to the main theme of the

first movement) plays a crucial role, and leads the work to its exquisitely calm and beautiful conclusion. The *String Quartet in B flat major* was first performed on 13th October 1890 at the Helsinki Music Institute.

The earliest sketches for the *String Quartet in D minor, 'Voces intimae'*, Op.56, date from the turn of the century, but much of the actual composition was done in London in 1909. Thematically it is a tautly integrated work. The first movement is in sonata form – complete with a slow introduction, a meditative dialogue between first violin and cello, from which the main body of the movement grows organically. At times the rather measured pace lends the music a lyrical atmosphere, but the feeling of forward momentum is never lost. The brief second movement, a sort of mini-scherzo, follows without a break. Its thematic material is drawn almost exclusively from the first movement but is transformed into a mercurial flight of fancy, ghostly and demonic by turns. In scale, emotional range and thematic substance the third movement of the quartet has much in common with its counterpart in the *Fourth Symphony*. In Axel Carpelan's copy of the score, Sibelius wrote the words 'Voces intimae' above the three hushed E minor chords in bars 21–22, thereby providing the entire quartet with the name by which it is commonly known. The main scherzo is placed fourth: an earthy, pastoral dance is combined with Sibelius's characteristic falling fifths, off-beat accents and motoric triplets in a richly inventive movement. The finale (in which Sibelius reuses a motif from the *Overture in A minor* for orchestra of 1902) has the same irrepressible energy and physical excitement as the earlier tone poem *Lemminkäinen's Return*. The fair copy of the manuscript preserves a provisional, simpler ending in which the tempo rises to *Presto* before a rather abrupt final flourish. *Voces intimae* was premièred in Helsinki in April 1910, and the review in *Helsingin Sanomat* described it as 'one of the most brilliant works in its genre ... wonderful and unusual'.

Independent movements

During the years 1888–89 Sibelius composed numerous independent movements which yield nothing in quality to the larger-scale works. Whether they were written as student exercises or for performance with family and friends is often unclear, but they offer a consistently high level of invention and inspiration. Most are for string quartet, the most ambitious being the *Moderato – Allegro appassionato in C sharp minor*, JS 131, a sonata-form movement on a grand scale. Of comparable merit are the *Andante – Allegro molto in D major*, JS 32, *Andante molto sostenuto in B minor*, JS 37, *Allegro in E minor*, JS 28, and *Adagio in F minor*, JS 14. Two such pieces are believed to be preliminary attempts at movements from the full-sized quartets: the *Fugue for Martin Wegelius*, JS 85, planned as the finale of the *Quartet in A minor*, and the *Adagio in D minor*, JS 12, as the slow movement for the *Quartet in B flat major*. Among the separate movements for piano trio from these years, only the *[Allegro] in D minor* is of comparable stature, and even that was left unfinished; the performing version has been completed by Kalevi Aho.

Souvenirs

A number of Sibelius's pieces for trio and quartet can be categorized with great probability as 'souvenirs' – short works written specifically for friends or family members. A *[Menuetto] in D minor*, possibly from as early as 1882, seems to be Sibelius's earliest surviving piece for piano trio; presumably the cello part was intended either for his younger brother Christian Sibelius or uncle Pehr. The *Menuetto in F major* for two violins and piano, JS 126, dates from 1883 – the same instrumental combination as that year's *Trio 'in G major'*, though it was not necessarily planned to form part of that work. The *[Andante] – Adagio – Allegro maestoso* for piano trio cannot be accurately dated within the period 1883–85, but the absence of sonata form suggests that it predates the *Piano Trio in A minor* of 1884.

Sibelius's earliest string quartet piece, written in Hämeenlinna in 1885, also falls

into the souvenir category: the *Molto moderato – Scherzo*, JS 134 (which also exists in two solo piano arrangements). In the same manuscript we find an incomplete [*Scherzo*] in *B minor* for string quartet and an unfinished [*Allegro*] in *C major* for piano trio. A further fragment from the same year, with neither a clear beginning nor a clear ending, is the [*Moderato*] in *A minor* for piano trio.

From the Hafräsk and Korpo summers of 1886 and 1887 come several pieces for piano trio. The [*Andantino*] in *A major* (1886) has an attractive, hymn-like main theme. The piece is not quite complete but, with the addition of just one bar, it can be played according to an ABA pattern, as on this recording. The *Allegro in D major*, JS 27, a sparkling polka-like piece, may well have been composed during the same holiday. Paper analysis of the manuscript allows us to date the siciliano-like *Andantino in G minor*, JS 43, to the Korpo summer of 1887.

In early 1887 the Sibelius family visited the composer's father's cousin, 'Uncle Isu' (Israel) Sucksdorff, in Lovisa. The salon in the Sucksdorff house was equipped with both a piano and a harmonium, and it was probably then that Sibelius composed an exquisite *Andante cantabile in E flat major*, JS 30b, for this unusual combination of instruments. The piece is dedicated to Sucksdorff's wife Betty and to a family friend, Elise Majander. While there, Sibelius also wrote the *Quartet in G minor* for violin, cello, harmonium and piano, JS 158, which he similarly dedicated to Betty Sucksdorff. This very appealing quartet, in only one movement, is around nine minutes in length and clearly episodic in structure, with a warm, songful principal theme.

In the autumn of 1887, Sibelius and his brother Christian formed a string quartet together with friends in Helsinki. The group met at the Sibelius family's apartment in Kaivopuisto, where they played quartets by Haydn, Mozart and Beethoven. It would seem highly probable that some of Sibelius's shorter quartet pieces, such as the lyrical *Allegretto in D major*, JS20, and the serene *Andantino in C major*, JS 39, were written for such gatherings; the latter work was also incorporated into an unfinished melodrama, *Den lilla sjöjungfrun* (*The Little Mermaid*), as was a

relaxed scherzo and trio comprising the *Allegretto in A major*, JS 17, and *Più lento in F major*, JS 149.

While Sibelius was studying in Vienna in early 1891, he was asked by his brother Christian, a student of medicine, to write a short piece for ‘Asis’ (the Anatomical Institute of Helsinki University). Apparently *La pompeuse Marche d’Asis*, JS 116 – a distinctive, even bizarre little piece for piano trio – was originally scored for string quartet, though the quartet version is lost. Christian wrote to a friend: ‘It was encored three times and made a great impact; we drank a toast to Janne [Jean] and a long telegram in French was sent off ... as thanks for “la pompeuse marche d’asis”.’

That February, Sibelius sent a new piano work to his fiancée Aino Järnefelt in Finland – the *Theme and Seven Variations in C minor*, JS 198 (now lost) – and in April he expanded it to produce the *Quartet in C minor* for two violins, cello and piano, JS 156, adding a monumental C major introduction. The theme itself, which is related to an idea from the *Piano Quintet in G minor* written the previous year, is in C minor and has the character of a mazurka. The piano has a prominent role in this vigorous, intense work, reflecting its origins as a solo piano piece. After writing music of such fervency, Sibelius makes the surprising decision to end the piece in a very modest, almost self-effacing fashion.

Preserved among orchestral sketches from 1891–92 there is an incomplete but very charming [*Allegretto*] *in E flat major* for piano trio, which breaks off after just sixteen bars. In 2002 Jaakko Kuusisto added an ending to make the version recorded here.

Student exercises

Sibelius began his official composition studies under Martin Wegelius at the Helsinki Music Institute in early 1887, and many of the remaining shorter pieces and extracts on these CDs were almost certainly student exercises. Wegelius followed the principle that the pupil should first master small elements and then gradually increase the

size of the structural units. In his string quartet music – a genre that he had neglected since writing the *Quartet in E flat major* in 1885 – Sibelius plainly did as he was told. A set of [*Four Themes*] from 1887 must have been one such exercise, whilst a manuscript believed to date from 1888 includes three slightly longer items: the *Alla marcia in E minor*, JS 16, *Presto in F major*, JS 154, and the *Theme and Variations in G minor*, JS 197. The [*33 Small Pieces*] from 1888–89 find him at his most uninhibited – surprisingly so in view of their presumed status as exercises. The set is a collection of sketches, character pieces and dances, ranging in length from 8 to 22 bars; these sound delightfully spontaneous and are full of infectious melodies. An [*Allegro*] in *G minor* from the same period sounds like an abandoned sonata exposition exercise. More substantial is the *Theme and Variations in C sharp minor*, JS 195, premièred to great acclaim at the Helsinki Music Institute on 31st May 1888.

A siciliano-like [*Allegretto*] in *A flat major* for piano trio may be a preliminary study for the song that Sibelius wrote in the spring of 1888 at Martin Wegelius's request as part of the incidental music to the 'dramatic runic sorcery' *Näcken* (*The Watersprite*) by Gunnar Wennerberg.

An *Allegretto in B flat major* for string quartet is dated 20th September 1889. By then Sibelius had finished his studies in Helsinki; indeed, he had just arrived in Berlin to study under Becker. The *Allegretto* has a rococo dance character, and may thus be an abandoned sketch for the *String Quartet in B flat major* rather than an exercise as such.

Andante festivo

Sibelius's last piece for string quartet was *Andante festivo*, JS 34a. This dignified and heartfelt piece was written in 1922 to mark the 25th anniversary of a factory in Säynätsalo, near Jyväskylä, and has become better known in the arrangement Sibelius made in 1938 for orchestral strings and timpani.

© Andrew Barnett 2007

The **Tempera Quartet**, formed in 1997, has rapidly gained prominence as an outstanding ensemble in its native Finland. The ensemble has also been hailed elsewhere and for the 2000–01 season the quartet was selected for the ‘Rising Stars’ scheme of the European Concert Hall Organization. This resulted in successful début recitals at the Carnegie Hall in New York, the Wigmore Hall in London, the Musikverein in Vienna, the Concertgebouw in Amsterdam, the Palais des Beaux-Arts in Brussels, the Cité de la Musique in Paris, the Cologne Philharmonie and Symphony Hall, Birmingham. The Tempera Quartet has performed at most Finnish chamber music festivals – among them the Kuhmo, Helsinki, Turku and Naantali festivals – and the ensemble was nominated by the ‘Finland Festivals’ organization as Young Artist of the Year in 2001. The quartet has a busy international concert schedule, having toured throughout Europe, in Japan and the United Arab Emirates. From 2004 until 2007 the Tempera Quartet was responsible for the artistic direction of the Riihimäki Summer Concerts chamber music festival. The Tempera Quartet has had a broad musical education with studies at the Sibelius Academy in Helsinki, the Edsberg Music Institute in Sweden and the Royal College of Music in London where the players took their Master of Music degrees in chamber music studies in 2000. Their teachers have included Risto Fredriksson, Mats Zetterqvist, Simon Rowland-Jones and the Chilingirian Quartet.

Folke Gräsbeck studied the piano under Tarmo Huovinen at the Turku conservatory and won first prize in the Maj Lind Competition in 1973. He also studied in London under Maria Curcio-Diamond and under Erik T. Tawaststjerna at the Sibelius Academy. Folke Gräsbeck has taught at the Academy since 1985 and became a Master of Music in 1997. He has performed more than thirty piano concertos and appeared as a recitalist, chamber player and Lied accompanist in the USA, Egypt, Israel, Botswana, Zimbabwe, Mexico and many European countries. He is also a renowned interpreter of the music of Shostakovich. In 1999 he was named artist of

the year by the United Kingdom Sibelius Society. He has performed more than 250 compositions by Sibelius, including many premières, and has made numerous recordings for BIS.

Leader of the Lahti Symphony Orchestra since 1999, **Jaakko Kuusisto** studied the violin at the Sibelius Academy and at Indiana University. He won the Kuopio violin competition in Finland in 1989 and has won top prizes in many international competitions as well. Solo and chamber performances take him regularly to leading orchestras and festivals. Since 2005 he has been principal guest conductor of the Oulu Symphony Orchestra; other orchestras he has recently conducted include the Lahti Symphony Orchestra, Tapiola Sinfonietta and Tallinn Chamber Orchestra. *The Canine Kalevala*, Kuusisto's second opera, was a massive success at the 2004 and 2005 Savonlinna Opera Festival.

Marko Ylönen studied at the Sibelius Academy and at the Basel Academy of Music. He has won prizes at prestigious competitions including the Tchaikovsky Competition in Moscow (1990). In 1996 he won the Concert Artists Guild Competition in New York. He has appeared widely as a soloist and chamber musician in Europe, Australia, New Zealand and the USA and given several premières. He has been principal cellist of the Tapiola Sinfonietta, principal solo cellist of the Finnish Radio Symphony Orchestra and a member of the New Helsinki Quartet; since 2000 he has been a senior teacher at the Sibelius Academy. Marko Ylönen was artistic director of the Korsholm Festival in 2003.

Satu Vänskä studied at the Päijät-Häme Conservatory, the Sibelius Academy and the Kuhmo Violin School, and graduated with distinction from the Munich Hochschule für Musik. She has appeared as a soloist numerous orchestras; in 1998–99 she was the Lahti Symphony Orchestra's Young Soloist of the Year, and she has

also been a recipient of Lord Menuhin's 'Live Music Now!' scholarship. She is currently assistant leader of the Australian Chamber Orchestra.

Taneli Turunen studied the cello at the Sibelius Academy and at the Cologne College of Music. He has been a prizewinner at the Turku Cello Competition and the International Paulo Cello Competition, and has performed extensively as a chamber musician and recitalist in Europe and the USA. He has participated in Yo-Yo Ma's Silk Road Project performing contemporary music, and in the 'Debüt im DeutschlandRadio' series at the chamber music hall of the Berlin Philharmonie. Taneli Turunen is alternating solo cellist of the Konzerthausorchester Berlin.

Peter Lönnqvist studied the piano at the Pääjät-Häme Conservatory and at the Sibelius Academy, graduating in 1990. Internationally he has studied in Paris and Munich. He first performed as a soloist with orchestra in 1982. Since then he has appeared widely in Finland as a soloist, chamber musician and Lied pianist. Peter Lönnqvist has also performed in Germany, Poland, Estonia and Russia. He currently teaches at the Lahti Conservatory.

Harri Viitanen studied at the Sibelius Academy, continuing in Paris under Tristan Murail and attending organ masterclasses given by Marie-Claire Alain, Wolfgang Rübsam and André Isoir. Harri Viitanen has given concerts all over Europe and in the USA; he is also active as a composer. He is organist at Helsinki Cathedral and teaches at the Sibelius Academy.

Tämä levykokoelma sisältää monia Sibeliuksen kehitysvuosien parhaimmista teoksista. On huomattavaa, että useimmat tämän ajanjakson suurista teoksista kirjoitettiin kaukana virallisen opiskeluagendan ulkopuolella – näiden joukossa ovat mm. viisi pianotrio, pianokvartetto, ja kaksi kolmesta varhaisesta jousikvartetosta. 1890-luvusta eteenpäin Sibelius keskitti kaiken aiemmin kamari-musiikkiin käyttämänsä kekseliäisyyden ja ammattitaidon orkesterilliseen ilmaisuun. Hän ei enää koskaan palannut triogenreen, ja sävelsi jousikvartetillekin enää vain kahdessa yhteydessä teoksissa *Voces intimae* (1909) ja *Andante festivo* (1922).

Pikkupoikana Hämeenlinnassa Sibelius alkoi tapailla pianosta melodioita ja improvisoida: jo silloin hänen luonteensa haaveksiva ja mielikuvituksellinen puoli oli selvästi nähtävissä. Hän sai jonkinlaisia pianotunteja Julia-tädiltään, mutta hänen suuri rakkautensa tuli olemaan viulu. Hän kokeili soitinta todennäköisesti jo varhaisella iällä, mutta aloitti muodolliset oppitunnit vasta syksyllä 1881 opettajanaan paikallinen yhtyeenjohtaja Gustaf Levander. Eikä aikaakaan, kun hän jo soitti kamarimusiikkia – esimerkiksi määriläisen säveltäjä Georg Müllerin tanssillisia duettoja – ja esiintyi koulun orkesterissa. Perhelomia vietettiin usein Sibeliuksen isän puolen isoäidin kanssa Loviisan rannikolla, jossa oli runsain mitoin mahdollisuuksia musisoimiseen. ”Minulle Loviisa edusti aurinkoa ja onnea. Hämeenlinna oli paikka, jossa kävin koulua, Loviisa oli vapaus”, Sibelius muisteli myöhemmin.

Suurimittaisia teoksia

Trio ”G-duuri” kahdelle viululle ja pianolle JS 205 on yksi Sibeliuksen varhaisimmista säilyneistä sävellyksistä. Kappale kirjoitettiin hänen kesälomansa aikana vuonna 1883 Kalalahdella lähellä Sääksmäkeä. Hän itse kirjoitti, että trio oli ”G-duurissa”, mutta tämä pitää paikkansa vain osassa ensimmäistä osaa; kokonaissävellaji ei pidä tästä kiinni. Paljon tärkeämpää roolia esittääkin melodia – kirkas, raikas ja viehättävä, ja siten täysin nuoren Sibeliuksen luonteeseen sopiva. Rytmit olivat saaneet vaikutteita Keski-Euroopan tanssimusiikista, jota hän oli viulistina soittanut.

Vuoden 1884 alkupuolella Sibelius kirjoitti *pianotrion a-molli* JS 206. Teoksen oli alun perin tarkoitus olla pianokvartetto, mutta hän kirjoitti sen uudestaan viululle, sellolle ja pianolle. Teoksen ensimmäinen osa on ensimmäinen esimerkki sonaattimuodosta hänen musiikissaan. Tämän teoksen kohdalla hänen roolimalleihinsa lukeutuivat Haydn, Schubert ja Mendelssohn. Kappale on mittakaavaltaan kunnianhimoinen, mutta sisällöltään vielä melko kypsytön. Siinä on vain kolme osaa, joista viimeinen on menuetti. Suunnitteilla ollut neljäs osa ei ilmeisesti valmistunut koskaan koskaan pianotriomuodossa, vaikka luonnosten perusteella tiedämme, että jotkut sen ideoista löysivät muutamaa kuukautta myöhemmin tiensä *pianokvartettoon d-molli*.

Pianokvartetto d-molli JS 157 valmistui 31.8.1884. Tyyli on edelleen kiitollisuudenvelassa wieniläisklassismille, mutta välissä olleiden kuukausien aikana Sibeliuksen teemat olivat saaneet tarkemmin määritellyn profiilin; sonaattimuodon käyttö on itsevarmempaa ja ilmaisu paljon laajempaa. Sävellajikaava on jälleen omaperäinen kahden väliosan ollessa Es-duurissa. Toisena olevan *Adagio*-osan näennäisen loputon *cantilena* on vastustamaton. Schubertin ja Mendelssohnin henget eivät kolmannessa osassa, elegantissa menuetissa, ole koskaan kaukana – eivät myöskään e-molli-rondofinaalissa, joka – kuten edellä on todettu – perustuu osin *a-molli-trion* finaalin luonnoksiin.

Jousikvartetto Es-duuri JS 184 sävellettiin keväällä 1885. Tämä neliosainen teos ei ole mittakaavaltaan niin kunnianhimoinen kuin pianokvartetto; etenkin sen kaksi väliosaa ovat mittasuhteiltaan vaatimattomat. Sen sävellajikaava (Es-duuri – g-molli – B-duuri – Es-duuri) ei ole kuitenkaan niin omalaatuinen kuin Sibeliuksen aiemmissa moniosaisissa teoksissa. Kappaleessa on paljon, joka muistuttaa Haydnia, etenkin sen sonaattimuotoisessa ensimmäisessä osassa. Finaali heijastaa Sibeliuksen innostusta tanssimusiikkia kohtaan; se on hilpeä poloneesi.

Vuonna 1885, lopetettuaan koulunkäynnin Hämeenlinnassa ja ennen opintojensa aloittamista Helsingissä, Sibelius työsti *Ljunga Virginiaa* koulukaverinsa Walter

von Konowin tekstiin. Tämä on Sibeliuksen ensimmäinen säilynyt yritys kirjoittaa musiikkia draamalliseen tarkoitukseen; hän kutsui sitä ”oopperaksi”. Niin libretto kuin laulustematkin ovat kadonneet (niin ikään selitys otsikolle), eikä musiikkia tunnistettu kuin vasta vuonna 2001, kun Folke Gräsbeck löysi otsikon ensimmäisen osan luonnoksesta. Kappale koostuu kuudesta osasta viululle, sellolle ja pianolle nelikätisesti. Ensimmäinen (eräänlainen alkusoitto), toinen (villi tarantella) ja kuudes osa (tarttuva kansanomaisen tanssi) ovat erityisen vaikuttavia. 19-vuotias säveltäjä näyttäisi tietoisesti pyrkineen teatraaliseen tyyliin tuoden ajoittain mieleen Weberin tai Rossinin, vaikka hän lähes varmasti ei vielä ollut tutustunut näiden tuotantoon. Viimeisen osan loppujaksosta on olemassa vain viulustemma, ja partituurin on täydentänyt säveltäjä Kalevi Aho. Kaksi vuotta myöhemmin Sibelius ja von Konow elvyttivät oopperalliset suunnitelmansa, ja tuloksena oli pirteä – joskin ehdottoman ei-oopperallinen – **Scherzo e-molli** viululle, sellolle ja pianolle nelikätisesti JS 165.

Sibeliuksen ensimmäinen vuosi Helsingin Musiikkiopistossa keskittyi ensisijaisesti teoreettisiin aineisiin ja viulunsoittoon, mutta vuoden 1886 kesäloma antoi hänelle mahdollisuuden säveltää vapaasti. Hän matkusti perheensä kanssa Hafträskin kylään Norrskatan saarelle Turun saaristossa; siellä ollessaan he tekivät innokkaasti musiikkia. Sibeliuksen tämän ajanjakson sävellyksistä tärkein on **pianotrio a-molli ”Hafträsk”** JS 207, joka – etenkin sen ensimmäinen osa – yhdistää nuoren Sibeliuksen tuoreutta beethovenmaiseen avaruuteen ja ylevyyteen. Hitaalla osalla on barcarolen luonne, ja kolmas osa ei ole menuetti vaan nopea, lähes sinfoninen ja tarttuvan hyväntuulinen scherzo. Suurin osa rondofinaalin temaattisesta materiaalista on hyppелеhtivässä 6/8-tahtilajissa, mutta tehokkaan vastakohdan tarjoaa vakaa, mutta intensiivinen koraaliteema; viimeiset tahdit ovat yhtä pidettyjä kuin odottamattomiakin.

Menestyksekkään Hafträskin-loman seurauksena Sibeliuksen perhe vieraili samoilla seuduilla jälleen vuonna 1887 vuokraten mökin Korppoon kirkonkylästä läheltä Korppoon kartanon päärakennusta. Jotkut perheen ystävistä – tri Fredrik

Wilenius Ina-vaimonsa ja veljentyttärensä Ruth Ringbomin kanssa – oleskelivat itse kartanossa. Rouva Wilenius oli taitava pianisti, ja nämä kaksi perhettä viettivät pitkät ajat yhdessä musisoiden. Sibelius sävelsi hillittömällä innostuksella, ja hänen pääprojektinsa oli suurenmoinen *pianotrio D-duuri ”Korppoo”* JS 209. Sibeliuksen kamarimusiikkikappaleista vain harvalla – jos millään – on tärkeämpi rooli ohjelmistossa. Sen yltäkylläiset melodiat eivät enää ole niin suuressa määrin kiitollisuudenvelassa Mozartille, Schubertille ja Haydnille, vaan kehittävät aiemmin ”*Haftträsk*”-triossa nähtyä beethovenmaista tyyliä. Trio on varhaisin suuri teos, jossa Sibelius kokeilee muodon tiivistämisen periaatetta, josta tuli näkyvä elementti hänen myöhemmässä musiikissaan. Ensimmäinen osa on pohjimmiltaan sonaattimuodossa, kokonainen hitaan johdantonsa kera. Odotettavissa olevan kehittelyjakson sijasta Sibelius kirjoittaa kuitenkin lyhyen fuugakohdan. ”Fantasiaksi” merkitty toinen osa yhdistää kauniin, rapsodisen hitaan osan scherzon ja trion kanssa. Tätä seuraa laajennettu improvisatorinen ylimeno, jossa Sibelius näyttää kuuntelevan luonnon syvimpiä ääniä, vaikka kaikki tämänkaltaiset assosiaatiot ovat unohuneet siirryttäessä ilman taukoa tanssinomaiseen rondofinaaliin.

Seuraavana kesänä, vuonna 1888, oli ensimmäinen kerta muutamaan vuoteen, kun Sibeliuksen perhe pystyi käyttämään Loviisan-taloon: säveltäjän isoäidin kuollessa vuonna 1879 talo vuokrattiin, mutta nyt vuokralaiset olivat lähteneet. Tuona kesänä Sibelius sävelsi viimeisen suurista trioistaan, *pianotrion C-duuri ”Loviisa”* JS 208, josta on tullut yksi hänen soitetuimmista kamarimusiikkiteoksistaan – osaksi sen loistavan temaattisen kekseliäisyyden vuoksi, mutta myös siksi, että kappale on ensimmäinen Sibeliuksen tämän kauden teoksista, joka löydettiin uudelleen. Sonaattimuotoisessa ensimmäisessä osassa on elegantti pääteema ja marssillisempi toinen ryhmä. Huolimatta sen melodian laajakantoisuudesta hidas osa on melko suppea; siirtymäjakso johdattaa virkistävään rondofinaaliin.

Jousikvartetto a-molli JS 183 oli Sibeliuksen päättötyö Helsingin Musiikkiopistoon vuonna 1889 ja merkitsee tärkeää virstanpylvästä yhdistellen tehokkaasti muu-

taman edeltävän kesän sävellystensä tuoreutta ja elinvoimaisuutta sekä esitellen teknistä kehittymistään, joka viittaa hänen kypsää tyyliään kohti. Ensimmäisen osan hitaassa johdannossa on miellyttävän päiväunen tunnelma, mutta tämä pirstoutuu varsinaisen *Allegron* alussa, jossa pääteema pidetään liikkeessä 16-osanuottijuoksutuksilla ja pisteellisillä rytmieillä. Osa päättyy haurailta soinnuilla, jotka luovat tunnelman hitaaseen osaa, joka on yksi Sibeliuksen kauniista barcarolemaisista kappaleista muistuttaen vastaavaa osaa ”*Haftträsk*”-triossa. Scherzoa voisi verrata vastapariinsa *pianokvartetossa d-molli*, vaikka jousikvartetton osa onkin määrätietoisempi ja beethovenmaisempi. Finaali alkaa eloisalla fuugateemalla, kun taas sen toinen teema on lyyrisempi; musiikki kerää raivokkuutta ja vauhtia kohti valtavaa loppuhuipentumaa. Teoksen ensiesitys oli 29. toukokuuta, ja kriitikko Karl Flodin kirjoitti Sibeliuksesta: ”Hän on yhdellä iskulla liittynyt niiden ensi riviin, joille on uskottu suomalaisen luovan säveltaiteen tulevaisuus.”

Sibelius vietti lukuvuoden 1889-90 Berliinissä. Sosiaalisesti tämä ajanjakso oli pirstävä, mutta luovassa mielessä turhauttava, koska hänen oli mukauduttava uuden opettajansa, Albert Beckerin, autoritäärisen akateemiseen komentoon. Ennen lähtöään Berliinistä Sibelius aloitti työnsä *jousikvartetton B-duuri* op. 4 parissa, mutta sai sen valmiiksi vasta syyskuussa 1890 Loviisassa; sen kypsymisaika oli näin ollen pidempi kuin monien hänen aikaisempien teoksiensa. Kappale yhdistelee hänen 1880-luvun musiikistaan tuttua raikasta ja lyyristä tyyliä uuteen vakavuuteen ja purevuuteen. Teoksen avaava *Allegro* on väkevä, itsevarma ja voimakas – tätä vaikutelmaa lujittaa esittelyjakson kertauksen poisjättäminen. Hitaan osan pääteemassa on jälkiä suomalaisesta kansanmusiikista, mutta tekstuureista tulee aina vain monimutkaisempia, ja ajoittain musiikki saa villin, lähes demonisen luonteen. Ensiviulun pitkä nuotti, kuin ”tanssiinkutsu”, aloittaa hyvin virtuoosisen scherzo-osan, jonka Sibelius sovitti myöhemmin jousiorkesterille. Finaalin alku on edeltäjä vastaa-valle paikalle *viulukonsertossa*, tosin 4/4- eikä 3/4-tahtilajissa. Keinuvalla motiivilla (liittyen avausosan pääteemaan) on keskeinen rooli tässä osassa, ja se johtaa teoksen

sen erinomaisen rauhalliseen ja kauniiseen päätökseen. *Jousikvartetto B-duuri* sai ensiesityksensä 13.10.1890 Helsingin Musiikkiopiston konsertissa.

Jousikvarteton d-molli "Voces intimae" op.56 varhaisimmat luonnokset ovat peräisin vuosisadan vaihteesta, mutta varsinainen sävellystyö tapahtui Lontoossa vuonna 1909. Temaattisesti se on kiinteän yhtenäinen teos. Ensimmäinen osa on so-naattimuotoinen – täydellinen sellainen, jossa on hidas johdanto, meditatiivinen dialogi ensiviulun ja sellon välillä, josta osan päärunko kasvaa orgaanisesti. Ajoit-tain melko rytminen poljento lainaa musiikille lyyristä tunnelmaa, mutta suunnan ja eteenpäin menemisen tuntu ei katoa missään vaiheessa. Lyhyt toinen osa, erään-lainen pienois-scherzo, seuraa ilman taukoa. Sen temaattinen materiaali on peräisin lähes yksinomaan ensimmäisestä osasta, mutta se nähdään aivan toisessa valossa: se on muutettu vilkkaaksi mielikuvituksen lennoksi, joka vie meidät hengenvaaralli-sella vauhdilla vuoroin aavemaisesti, vuoroin paholaismaisesti. Asteikkojen, tun-neasteikon ja temaattisten ainesten puolesta kvarteton kolmas osa muistuttaa vas-taavaa osaa *neljännessä sinfoniassa*. Sibelius kirjoitti Axel Carpelanin partituuri-kopioon sanat "Voces intimae" tahdeissa 21-22 olevien vaikeiden e-molli-sointujen yläpuolelle antaen näin nimen, jolla koko kvartetto tultiin yleisesti tuntemaan. Nel-jänneksi on sijoitettu pääscherzo: maanläheinen paimentanssi yhdistyy Sibeliukselle luonteenomaisiin laskeviin kvintteihin, iskuttomien tahdinosten aksentteihin ja mo-torisiin trioleihin kekseliäisyydessään rikkaassa osassa. Finaalissa (jossa Sibelius kierrättää motiivia vuoden 1902 *Alkusoitosta a-molli*) on samaa lannistumatonta energiaa ja fyysistä jännitystä kuin sävelrunossa *Lemminkäinen palaa kotitienoille*. Puhtaaksikirjoitetussa käsikirjoituskopiossa on väliaikainen, yksinkertaisempi lopetus, jossa tempo kiihtyy *Prestoon* ennen melko äkillistä loppuelettä. *Voces inti-mae* sai ensiesityksensä huhtikuussa 1910 Helsingin Musiikkiopistossa, ja *Helsingin Sanomain* kritiikissä sanottiin sen kuuluvan "epäilemättä nerokkaimpiin tuotteisiin alallansa ... omituinen ja tawallisuudesta poikkeawa".

Itsenäisiä osia

Vuosina 1888-89 Sibelius sävelsi lukuisia itsenäisiä osia, jotka eivät jääneet laadullisesti lainkaan jälkeen suurimuotoisista teoksista. Josko ne kirjoitettiin oppilastöiksi tai perheen ja ystävien kanssa esitettäväksi, on usein epäselvää, mutta niissä on yhdenmukaisen korkeatasoista kekseliäisyyttä ja inspiraatiota. Useimmat kappaleet ovat jousikvartetille kirjoitettuja, ja kunnianhimoisin niistä on ***Moderato – Allegro appassionato cis-molli*** JS 131, suuren mittaluokan sonaattimuotoinen osa. Yhtä lailla ansiokkaita ovat ***Andante – Allegro molto D-duuri*** JS 32, ***Andante molto sostenuto h-molli*** JS 37, ***Allegro e-molli*** JS 28 ja ***Adagio f-molli*** JS 14. Kahden tällaisen kappaleen uskotaan olevan alustavia yrityksiä tehdä täysimittaisen kvartettojen osia: ***Fuuga Martin Wegeliukselle*** JS 85 oli suunniteltu *a-molli-kvartetton* finaaliksi ja ***Adagio d-molli*** JS 12 *B-duuri-kvartetton* hitaaksi osaksi. Näiltä vuosilta pianotriolle kirjoitetuista erillisistä osista vain ***[Allegro] D-duuri*** on yhtä lailla merkittävä, ja sekin on jätetty keskeneräiseksi. Kappaleen esitysversion on täydentänyt Kalevi Aho.

Muistokappaleita

Monet Sibeliuksen trio- ja kvartettkappaleista voidaan suurella todennäköisyydellä luokitella ”muistokappaleiksi” – lyhyiksi kappaleiksi, jotka on kirjoitettu erityisesti ystäville tai perheenjäsenille. ***[Menuetti] d-molli***, peräisin mahdollisesti jo vuodelta 1882, vaikuttaisi olevan Sibeliuksen varhaisin säilynyt pianotriokappale; oletettavasti sellostemma oli tarkoitettu säveltäjän nuoremmalle Christian-veljelle tai Pehr-sedälle. ***Menuetti F-duuri*** kahdelle viululle ja pianolle JS 126 on peräisin vuodelta 1883, ja siinä on sama instrumenttiyhdistelmä kuin saman vuoden *triossa ”G-duuri”*, vaikkei sitä välttämättä ollut tarkoitettu osaksi samaa teosta. Pianotriokappaleen ***[Andante] – Adagio – Allegro maestoso*** syntymisajankohtaa ei pystytä määrittelemään ajanjaksoa 1883-85 tarkemmin, mutta sonaattimuodon puuttuminen viittaa siihen, että se edeltää vuoden 1884 *pianotrio a-molli*.

Sibeliuksen ensimmäinen, Hämeenlinnassa 1885 kirjoitettu jousikvartettikappale sijoittuu myös muistokappaleosastoon: *Molto moderato – Scherzo* JS 134 (joka on olemassa myös kahtena soolopianosovitukseksi). Samasta käsikirjoituksesta löytyy vaillinaisen jousikvartettikappale [*Scherzo*] *h-molli* ja keskeneräinen pianotriokappale [*Allegro*] *C-duuri*. Vielä yksi fragmentti samalta vuodelta, ilman selkeää aloitusta tai lopetustakaan, on [*Moderato*] *a-molli* pianotriolle.

Hafträskissä ja Korppoossa vietettyjen kesien 1886 ja 1887 tuloksena syntyi monia kappaleita pianotriolle. [*Andantinossa*] *A-duuri* on viehättävä, hymninomainen pääteema. Kappale ei ole aivan valmis, mutta vain yhden tahdin lisäyksellä sitä voidaan soittaa ABA-kaavan mukaisesti, kuten tässä levytyksessä. *Allegro D-duuri* JS 27, säkenöivä polkkamainen kappale, saatettiin hyvinkin säveltää saman loman aikana. Käsikirjoituksen paperianalyysi mahdollistaa sicilianomaisen *Andantinon g-molli* JS 43 päiväämisen Korppoon-kesään 1887.

Alkuvuonna 1887 Sibeliuksen perhe vieraili säveltäjän isän serkun, ”Isu-setä” (Israel) Sucksdorffin luona Loviisassa. Sucksdorffin talon salongissa oli sekä piano että harmoni, ja on todennäköistä, että Sibelius sävelsi silloin erinomaisen kappaleen *Andante cantabile Es-duuri* JS 30b tälle epätavalliselle instrumenttiyhdistelmälle. Kappale on omistettu Sucksdorffin Betty-vaimolle ja perheystävä Elise Majanderille. Siellä ollessaan Sibelius sävelsi myös *kvartetton g-molli* viululle, sellolle, harmonille ja pianolle JS 158, jonka hän myös omisti Betty Sucksdorffille. Tämä hyvin viehättävä, vain yksiosainen kvartetto on noin yhdeksän minuutin mittainen ja selvästi episodimainen rakenteeltaan, ja siinä on lämmin, laulullinen pääteema.

Syksyllä 1887 Sibelius ja hänen veljensä Christian perustivat ystävineen jousikvartetin Helsingissä. Ryhmä kokoontui Kaivopuistossa Sibeliuksen perheen huoneistossa, jossa he soittivat Haydnin, Mozartin ja Beethovenin kvartettoja. Näyttäisi hyvin todennäköiseltä, että jotkut Sibeliuksen lyhyemmistä kvartettikappaleista, kuten lyyrinen *Allegretto D-duuri* JS 20 ja levollinen *Andantino C-duuri* JS 39, olivat tehdyt näitä kokoontumisia varten. Viimeksi mainittu teos sisällytettiin myös

keskeneneräiseen melodraamaan *Den lilla sjöjungfrun* (*Pieni merenneito*), kuten myös rauhallinen scherzo ja trio käsittäen kappaleet *Allegretto A-duuri* JS 17 ja *Più lento F-duuri* JS 149.

Sibeliuksen opiskellessa Wienissä alkuvuonna 1891, hänen veljensä Christian pyysi häntä säveltämään lyhyen kappaleen Asis:lle (Helsingin yliopiston anatominen instituutti). Omaperäinen, jopa eriskummallinen pieni pianotriokappale *La pompeuse Marche d'Asis* JS 116 kirjoitettiin ilmeisesti alun perin jousikvartetille, vaikka kvartetiversio on kadoksissa. Christian kirjoitti ystävälleen: ”Se esitettiin encorena kolme kertaa ja teki suuren vaikutuksen; joimme maljan Jannelle [Jeanille] ja pitkä ranskankielinen sähke lähti matkaan ... kiitoksena kappaleesta ’la pompeuse marche d’asis’.”

Tuon vuoden helmikuussa Sibelius lähetti uuden pianoteoksen morsiamelleen Ainolle Suomeen – *Teema ja seitsemän muunnelmaa* JS 198 (sittemmin kadonnut), ja huhtikuussa hän laajensi sitä tehden *kvartetton c-molli* kahdelle viululle, sellolle ja pianolle JS 156 lisäten monumentaalisen C-duuri-johdannon. Itse teema, joka liittyy edellisenä vuonna kirjoitetun *g-molli-pianokvinteton* yhteen teemaan, on c-mollissa, ja sillä on masurkan luonne. Pianolla on tässä tarmokkaassa ja voimakkaassa kappaleessa huomattava rooli, mikä heijastaa sen soolopianoalkuperää. Kirjoitettuaan musiikkia suurella kiihkolla, Sibelius tekee yllättävän ratkaisun päättää kappale hyvin vaatimattomalla, lähes itse häviävällä tavalla.

Säilyneenä vuodelta 1891/92 peräisin olevien orkesteriluonnosten joukossa, löytyy keskeneneräinen, mutta hyvin viehättävä [*Allegretto*] *Es-duuri* pianotriolle, joka päättyy vain 16 tahdin jälkeen. Vuonna 2002 Jaakko Kuusisto lisäsi siihen lopun tehdäkseen tässä levytetyn version.

Oppilasharjoituksia

Sibelius aloitti viralliset sävellysohjeensa Martin Wegeliuksen johdolla Helsingin Musiikkiopistossa alkuvuonna 1887, ja monet näiden levyjen jäljellä olevista lyhyem-

mistä kappaleista olivat lähes varmasti oppilasharjoituksia. Wegeliuksen periaatteena oli, että oppilaan tuli ensin hallita pienet elementit, ja sitten asteittain lisätä rakenteellisten yksikköjen kokoa. Jousikvartettimusiikissaan – laji, jonka hän oli laiminlyönyt kirjoitettuaan vuonna 1885 *Es-duuri-kvartetton* – teki työtä käskettyä. Kokoelma [*Neljä teemaa*] vuodelta 1887 on varmaankin yksi tällainen harjoitus, kun taas vuodelle 1888 päiväytyksi uskotusta käsimuusiikista löytyy kolme hieman pidempää kappaletta: *Alla marcia e-molli* JS 16, *Presto F-duuri* JS 154 ja *Teema ja muunnelmia g-molli* JS 197. [*33 pientä kappaletta*] vuodelta 1888-89 esittelee hänet estottomimmillaan – sikäli yllättäen, koska kyseessä on todennäköisesti oppilasharjoitus. Tämä sarja on kokoelma luonnoksia, karaktäärikappaleita ja tansseja, pituudeltaan 8-22 tahtia; nämä kuulostavat ilahduttavan spontaneilta ja ovat täynnä tarttuvaa melodiaa. [*Allegro*] *g-molli* samalta ajanjaksolta kuulostaa kuin hylätyltä sonaatin esittelyjakson harjoitukselta. Merkittävämpi on kappale *Teema ja muunnelmia cis-molli* JS 195, joka ensiesitettiin suurella menestyksellä Helsingin Musiikkiopistossa 31.5.1888.

Sicilianomainen [*Allegretto*] *As-duuri* pianotriolle saattaa olla alustava harjoitus lauluun, jonka Sibelius kirjoitti Martin Wegeliuksen pyynnöstä keväällä 1888 osaksi Gunnar Wennerbergin tekstiin perustuvan ”dramaattisen lorun” *Näcken* (*Näkki*) musiikkia.

Allegretto B-duuri jousikvartetolle on päivätty 20.9.1889. Siihen mennessä Sibelius oli päättänyt opintonsa Helsingissä; todellakin, hän oli juuri saapunut Berliiniin opiskellakseen Beckerin johdolla. *Allegretossa* on rokokootanssin luonne, ja saattaa näin ollen olla pikemminkin hylätty luonnos *B-duuri-jousikvartettoon* kuin erillinen harjoitus.

Andante festivo

Sibeliuksen viimeinen kappale jousikvartetille on *Andante festivo* JS 34a. Tämä juhallinen ja lämmin kappale kirjoitettiin vuonna 1922 säynätsalolaisen tehtaan 25-

vuotisjuhliin, ja se on tullut paremmin tunnetuksi Sibeliuksen vuonna 1938 tekemänä sovituksena jousiorkesterille ja patarummuille.

© *Andrew Barnett 2007*

Tempera-kvartetin jäseniä on yhtyeen perustamisesta vuonna 1997 lähtien yhdistänyt rakkaus kamarimusiisointiin sekä halu kehittää jousikvartetti-instrumenttia pitkäjänteisesti. Tempera-kvartetti valittiin Finland Festivals -ketjun ”Vuoden nuoreksi taiteilijaksi” 2001. Kaudella 2000-2001 kvartetti edusti Birmingham Symphony Hallia European Concert Hall Organizationin ”Rising Stars” -konserttisarjassa, jonka puitteissa yhtye debytoi menestyksekkäästi New Yorkin Carnegie Hallissa, Lontoon Wigmore Hallissa, Amsterdamin Concertgebouwssa, Wienin Musikvereinissa, Brysselin Palais des Beaux-Artsissa, Kölnin Philharmonissa ja Birminghamin Symphony Hallissa. Kvartetti on lisäksi esiintynyt ympäri Eurooppaa, Japanissa ja Arabiemiirikuntien liitossa. Kotimaassa Tempera-kvartetia on kuultu mm. Kuhmon Kamarimusiikissa, Helsingin Juhlaviikoilla, Naantalin musiikkijuhlilla, Korsholman musiikkijuhlilla, Turun musiikkijuhlilla, Riihimäen Kesäkonserteissa, Viitasaaren Musiikin Ajassa ja Kaustisen kamarimusiikkiviikolla. Tempera-kvartetti piti virallisen ensikonserttinsa Sibelius-Akatemian Soiva Akatemia -konserttisarjassa joulukuussa 2001. Tempera-kvartetti toimi Riihimäen Kesäkonserttien taiteellisena johtajana vuosina 2004-07. Tempera-kvartetin jäsenet ovat opiskelleet Sibelius-Akatemiassa, jossa yhtyettä ovat opettaneet Risto Fredriksson ja Marko Ylönen. Lisäksi kvartetti on keskittynyt kamarimusiikin jatko-opintoihin ulkomailla kahden vuoden ajan. Vuonna 1998-99 kvartetin jäsenet suorittivat kamarimusiikin Master of Music -tutkinnon Lontoon Royal College of Musicissa opettajinaan Simon Rowland-Jones, Peter Manning ja Chilingirian-kvartetti, minkä jälkeen kvartetti jatkoi opintojaan vuoden ajan Edsbergin musiikkikorkeakoulussa Ruotsissa Mats Zetterqvistin johdolla.

Folke Gräsbeck opiskeli pianonsoittoa Turun Konservatoriossa Tarmo Huovisen johdolla (1962-74) ja hän voitti ensimmäisen palkinnon Maj Lind –kilpailussa 1973. Hän on myös opiskellut Lontoossa Maria Curcio-Diamondin ja Sibelius-Akatemiassa Erik T. Tawaststjerna oppilaana. Vuonna 1997 Gräsbeck sai musiikin maisterin arvon Sibelius-Akatemiasta, jossa hän on opettanut vuodesta 1985 lähtien. Hän on esittänyt yli 30 pianokonserttoa, ja hänellä on ollut soolo-, kamarimusiikki- ja lied-esiintymisiä mm. Yhdysvalloissa, Egyptissä, Israelissa, Botswana, Zimbabwessa, Meksikossa ja useissa Euroopan maissa. Gräsbeck on myös tunnustettu Šostakovitšin musiikin tulkitsija. Vuonna 1999 Iso-Britannian Sibelius-seura nimitti hänet vuoden taiteilijaksi. Hän on esittänyt yli 250 Jean Sibeliuksen sävellystä, monet niistä kantaesityksinä, ja hän on tehnyt lukuisia levytyksiä BIS-levymerkille.

Vuodesta 1999 Sinfonia Lahden konserttimestarina toiminut **Jaakko Kuusisto** opiskeli viulunsoittoa Sibelius-Akatemiassa ja Indianan yliopistossa. Hän voitti Kuopion viulukilpailun vuonna 1989, ja on myös saavuttanut huippusijoituksia useissa kansainvälisissä viulukilpailuissa. Vuodesta 2005 lähtien Kuusisto on myös toiminut Oulu Sinfonian kapellimestarina päävierailijan ominaisuudessa. Hän on johtanut myös mm. Sinfonia Lahtea, Tapiola Sinfoniettaa ja Tallinnan kamariorkesteria. Kuusiston sävellyksistä mainittakoon hänen toinen oopperansa *Koirien Kalevala*, joka oli suurmenestys Savonlinnan Oopperajuhlilla vuosina 2004 ja 2005.

Marko Ylönen opiskeli Sibelius-Akatemiassa ja Baselin musiikkiakatemiassa. Hän on voittanut palkintoja arvostetuissa kilpailuissa, mm. Tšaikovski-kilpailussa Moskovassa (1990). Vuonna 1996 hän voitti Concert Artist Guild –kilpailun New Yorkissa. Ylönen on esiintynyt laajasti solistina ja kamarimuusikkona Euroopassa, Australiassa, Uudessa-Seelannissa ja Yhdysvalloissa, ja on kantaesittänyt useita

teoksia. Hän on toiminut Tapiola Sinfonietlassa äänenjohtajana, Radion sinfoniaorkesterin 1. soolosolistina ja Uusi Helsinki –kvartetin jäsenenä. Vuodesta 2000 lähtien hän on ollut lehtorina Sibelius-Akatemiassa. Marko Ylönen oli Korsholman musiikkijuhlien taiteellinen johtaja vuonna 2003.

Satu Vänskä opiskeli Päijät-Hämeen konservatoriossa, Sibelius-Akatemiassa ja Kuhmon viulukoulussa, ja valmistui erinomaisin arvosanoin Münchenin musiikki-
korkeakoulusta. Hän on esiintynyt lukuisien orkesterien solistina. Kaudella 1998-
99 hän oli Sinfonia Lahden Nuori Solisti, ja hän on myös ollut Lordi Menuhinin
Live Music Now! –ohjelman stipendiaatti. Tällä hetkellä hän toimii Australian ka-
mariorkesterin avustavana konserttimestarina.

Taneli Turunen opiskeli sellonsoittoa Sibelius-Akatemiassa ja Kölnin musiikki-
korkeakoulussa. Hän on saavuttanut kilpailumenestystä Turun sellokilpailussa ja
Paulon kansainvälisessä sellokilpailussa, ja on esiintynyt laajasti kamarimuusik-
kona ja resitaalein Euroopassa ja Yhdysvalloissa. Hän on osallistunut Yo-Yo Ma’n
Silk Road –nykymusiikkiprojektiin ja ”Debüt im DeutschlandRadio” –sarjaan Ber-
liinin filharmonian kamarimuusikkisalissa. Taneli Turunen toimii vuorottelevana
soolosolistina Berliinin Konzerthaus-orkesterissa.

Peter Lönnqvist opiskeli pianonsoittoa Päijät-Hämeen konservatoriossa ja Sibelius-
Akatemiassa, valmistuen sieltä vuonna 1990. Lisäksi hän on opiskellut Pariisissa ja
Münchenissä. Hän esiintyi orkesterin solistina ensi kerran vuonna 1982. Siitä läh-
tien hän on esiintynyt laajasti Suomessa niin solistina, kamarimuusikkona kuin
liedpianistinakin. Peter Lönnqvist on esiintynyt myös Saksassa, Puolassa, Virossa
ja Venäjällä. Tällä hetkellä hän on pianonsoiton lehtori Lahden konservatoriossa.

Harri Viitanen opiskeli Sibelius-Akatemiassa ja jatkoi opintojaan Pariisissa opettajanaan Tristan Murail. Lisäksi Viitanen on osallistunut Marie-Claire Alainin, Wolfgang Rübsamin ja André Isoir'n mestarikursseille. Harri Viitanen on konsertoinut ympäri Eurooppaa ja Yhdysvalloissa. Hän on myös aktiivinen säveltäjä. Viitanen on Helsingin Tuomiokirkon urkuri ja opettaja Sibelius-Akatemiassa.

Tempera Quartet
Tiila Kangas · Ulla Lampela
Laura Vikman · Silva Koskela

Diese CD-Box enthält viele der bedeutendsten Werke aus Sibelius' prägenden Jahren. Bemerkenswerterweise sind die meisten der größeren Werke jener Zeit nicht im Rahmen seines Studiums entstanden – u.a. die fünf Klaviertrios, das Klavierquartett sowie zwei der drei frühen Streichquartette. Seit den 1890er Jahren richtete Sibelius den Ideenreichtum und die Kunstfertigkeit, die er bis dahin auf die Kammermusik verwendet hatte, auf sein orchestrales Schaffen. Zum Trio kehrte er nie wieder zurück; das Streichquartett bedachte er nur noch zweimal: *Voces intimae* (1909) und *Andante festivo* (1922).

In Hämeenlinna hatte Sibelius als kleines Kind auf dem Klavier Melodien zusammengesucht und improvisiert: schon damals war die verträumte, fantasievolle Seite seines Wesens offenkundig. Er erhielt ersten Klavierunterricht von seiner Tante Julia, doch sollte die Violine seine wahre Liebe werden. Auch wenn er sich schon in jungen Jahren auf dem Instrument erprobt haben dürfte, erhielt er erst ab Herbst 1881 offiziellen Unterricht durch Gustaf Levander, den hiesigen Kapellmeister. Bald schon spielte er Kammermusik – u.a. tänzerische Duette des mährischen Komponisten Georg Müller – und schloß sich dem Schulorchester an. Die Ferien verbrachte er oft bei seiner Großmutter väterlicherseits in dem idyllischen Küstenstädtchen Lovisa, wo es reichlich Möglichkeiten gab, sich musikalisch zu betätigen. „Lovisa“, so Sibelius später, „bedeutete Sonne und Fröhlichkeit für mich. In Hämeenlinna ging ich zur Schule, Lovisa war Freiheit.“

Großformatige Werke

Das *Trio „in G-Dur“* für zwei Violinen und Klavier JS 205, 1883 im Sommerurlaub in Kalalahti bei Sääksmäki komponiert, ist eine der frühesten unter den überlieferten Kompositionen. Sibelius selber schrieb, das Trio stehe „in G-Dur“, doch dies gilt nur für einen Teil seines ersten Satzes; der gesamte Tonartenplan folgt keiner Konvention. Eine weit wichtigere Rolle spielt die Melodik – hell, frisch und gewinnend, und damit vollkommen charakteristisch für den jungen Sibelius. Die

Rhythmik ist beeinflusst von der mitteleuropäischen Tanzmusik, die er als Geiger gespielt hatte.

Anfang 1884 komponierte Sibelius das **Klaviertrio a-moll** JS 206, das ursprünglich als Klavierquartett geplant war, dann aber für Violine, Cello und Klavier überarbeitet wurde. Der Kopfsatz ist das erste Beispiel einer Sonatenhauptsatzform in Sibelius' Schaffen; vor allem Haydn, Schubert und Mendelssohn haben diesem Werk Pate gestanden. Seine Form ist ambitioniert, der Inhalt freilich ist noch relativ unreif. Es hat nur drei Sätze, deren letzter ein Menuett ist; der geplante vierte Satz wurde in seiner Klaviertrio-Gestalt offenbar nie fertiggestellt, obgleich Skizzen belegen, daß einiges Material daraus wenige Monate später den Weg in das *Klavierquartett d-moll* fand.

Das **Klavierquartett d-moll** JS 157 wurde am 31. August 1884 fertiggestellt. Stilistisch ist es ebenfalls der Wiener Klassik verpflichtet, doch haben Sibelius' Themen nun ein deutlicheres Profil gewonnen; die Sonatenform wird souveräner gehandhabt, und das Ausdrucksspektrum ist weit größer. Erneut ist die Tonartenfolge mit ihren zwei Es-Dur-Binnensätzen unorthodox. Die scheinbar unendliche Kantilene im zweiten Satz, *Adagio*, ist unwiderstehlich. Im dritten Satz, einem eleganten Menuett, sind Schubert und Mendelssohn stets präsent, was auch für das e-moll-Schlußbrondo gilt, das, wie erwähnt, teilweise auf Skizzen für ein Finale zum *a-moll-Trio* basiert.

Das **Streichquartett Es-Dur** JS 184 wurde im Frühjahr 1885 komponiert. Das viersätziges Werk ist von weniger ambitioniertem Umfang als das *Klavierquartett*; insbesondere seine beiden Binnensätze sind von bescheidenen Dimensionen. Der Tonartenplan (Es-Dur – g-moll – B-Dur – Es-Dur) indes ist weniger idiosynkratisch als in Sibelius' früheren mehrsätzigen Kompositionen. Vieles in diesem Werk erinnert an Haydn, besonders im ersten Satz, einem Sonatenhauptsatz. Das Finale – eine lebhaftes Polonaise – spiegelt Sibelius' Interesse an Tanzmusik wider.

1885, nach seinem Schulabschluß in Hämeenlinna und seinem Studienbeginn in Helsinki, arbeitete Sibelius an **Ljunga Wirginia** nach einem Text seines Schul-

freunds Walter von Konow. Es handelt sich um Sibelius' ersten überlieferten Versuch, Musik mit dramatischer Zweckbestimmung zu schreiben; er selber nannte das Werk „eine Oper“. Weder das Libretto noch irgendwelche Vokalpartien sind überliefert (ebensowenig gibt es eine Erklärung für den Titel); die Musik wurde erst 2001 identifiziert, als Folke Gräsbeck den Titel auf einem Entwurf für den ersten Satz entdeckte. Die Partitur besteht aus sechs Sätzen für Violine, Cello und Klavier zu vier Händen, unter denen der erste (nach Art einer Ouvertüre), der zweite (eine wilde Tarantella) und der sechste (ein mitreißender Volkstanz) besonders hervorragen. Der neunzehnjährige Komponist scheint bewußt einen Theater-Stil anvisiert zu haben, der mitunter an Weber oder Rossini erinnert, wenngleich er mit deren Werken kaum vertraut gewesen sein dürfte. Für den Schluß des letzten Satzes existiert nur die Violinstimme; die Partitur wurde von dem finnischen Komponisten Kalevi Aho vervollständigt. Zwei Jahre später kehrten Sibelius und von Konow zu ihrem Opernplan zurück. Das Ergebnis war das funkelnde (wenngleich entschieden „unopernhafte“) *Scherzo e-moll* für Violine, Cello und Klavier zu vier Händen JS 165.

In seinem ersten Jahr am Musikinstitut Helsinki beschäftigte sich Sibelius vor allem mit Theorie und Violinspiel, aber in den Sommerferien 1886 hatte er Gelegenheit, sich ganz dem Komponieren zu widmen. Er und seine Familie verbrachten die Ferien in Hafräsk auf der Insel Norrskata im Turku-Archipel, wo mit Enthusiasmus Musik gemacht wurde. Unter Sibelius' Kompositionen aus dieser Zeit ragt das „*Hafräsk*“-*Klaviertrio a-moll* JS 207 hervor, das – besonders im ersten Satz – die Frische des jungen Sibelius' mit Beethovenscher Weite und Großartigkeit verbindet. Der langsame Satz ist eine Art Barkarole, während der dritte Satz kein Menuett, sondern ein schnelles, beinahe symphonisches Scherzo von ansteckender guter Laune darstellt. Das thematische Material des Schlußrondos steht zumeist in einem hüpfenden 6/8-Takt, doch sorgt ein stetiger, aber eindringlicher akkordischer Gedanke für wirkungsvollen Kontrast. Die Schlußakte sind so zurückhaltend wie unerwartet.

Nach dem gelungenen Urlaub in Hafräsk kam die Familie Sibelius auch 1887 in diese Gegend, um in Korpo kyrkby in der Nähe des Korpo gård-Anwesens ein Landhaus zu mieten. Einige Freunde der Familie – Dr. Fredrik Wilenius, seine Frau Ina und ihre Nichte Ruth Ringbom – wohnten im Herrenhaus. Frau Wilenius war eine fähige Pianistin, und die beiden Familien trafen sich häufig zum gemeinsamen Musizieren. Sibelius komponierte mit unbändigem Enthusiasmus, und sein Hauptprojekt war das herrliche „**Korpo**“-**Klaviertrio D-Dur** JS 209. Von Sibelius' frühen Kammermusikwerken erheben – wenn überhaupt – nur wenige einen größeren Anspruch auf einen Platz im Repertoire. Seine üppigen Melodien stehen weniger in Mozarts, Schuberts oder Haydns Schuld, sondern knüpfen an den Beethovenschen Stil an, der das „*Hafräsk*“-*Trio* prägte. Das „**Korpo**“-*Trio* ist das erste bedeutende Werk, in dem Sibelius mit dem Prinzip formaler Verdichtung experimentiert, das später ein typisches Kennzeichen seiner Musik werden sollte. Der erste Satz folge im wesentlichen der Sonatenform mit langsamer Einleitung. Statt der erwarteten Durchführung komponierte Sibelius ein kurzes Fugato. Der zweite Satz, „Fantasie“, verbindet einen wunderschönen, rhapsodischen langsamen Satz mit einem Scherzo samt Trio. Darauf folgt eine ausgedehnte, improvisatorische Überleitung, in der Sibelius den innersten Stimmen der Natur nachzuhorchen scheint, wenngleich derartige Assoziationen rasch vergessen sind, sobald ohne Pause das tänzerische Schlußrondo anhebt.

Im nächsten Sommer, 1888, konnte die Familie Sibelius zum ersten Mal nach etlichen Jahren ihr Haus in Lovisa bewohnen; nach dem Tod der Großmutter des Komponisten 1879 war es vermietet gewesen, aber jetzt waren die Mieter ausgezogen. In jenem Sommer komponierte Sibelius das letzte seiner großen Trios, das „**Lovisa**“-**Klaviertrio C-Dur** JS 208, das zu den meistgespielten seiner Kammermusikwerke gehört – zum Teil aufgrund seiner funkensprühenden Melodik, aber auch, weil es eines der ersten wiederentdeckten Stücke aus dieser Zeit war. Der Sonaten-Kopfsatz enthält ein elegantes Hauptthema und eine eher marschartige

zweite Themengruppe. Trotz seiner überschwenglichen Melodik ist der langsame Satz relativ kurz; eine Überleitungspassage führt dann in das belebende Schlußrondo.

Das *Streichquartett a-moll* JS 183 aus dem Jahr 1889 war Sibelius' Abschlußarbeit am Musikinstitut Helsinki, und es ist ein bedeutender Meilenstein, der wirkungsvoll die Frische und Vitalität seiner Kompositionen aus den vorangegangenen Sommern mit den technischen Errungenschaften verbindet, die auf die Kompositionen seiner Reifezeit vorausweisen. Die langsame Einleitung des ersten Satzes läßt an einen angenehmen Tagtraum denken, doch dieser Eindruck wird zu Beginn des *Allegro* zertrümmert, wenn das Hauptthema von Sechzehntelläufen und punktierten Rhythmen vorangetrieben wird. Der Satz endet mit ätherischen Akkorden, die auf den langsamen Satz einstimmen – eine von Sibelius' wunderbaren Barkarolen, die an den entsprechenden Satz im „*Hafräsk*“-Trio erinnert. Das Scherzo ähnelt seinem Pendant im *Klavierquartett d-moll*, wenngleich der Streichquartettssatz resoluter und „Beethovenscher“ ist. Das Finale beginnt mit einem lebhaften Fugato, während das zweite Thema lyrischer ist; die Musik wird wilder und schneller, um in einem überwältigenden Abschluß zu kulminieren. Nach der Uraufführung des Werks am 29. Mai schrieb der Kritiker Karl Flodin, Sibelius habe sich „mit einem Streich an die Spitze derjenigen gesetzt, denen das Banner der finnischen Musik zu tragen anvertraut ist“.

Jean Sibelius verbrachte das Studienjahr 1889/90 in Berlin – eine in sozialer Hinsicht anregende, in kreativen Belangen aber frustrierende Zeit, da er nun unter dem autoritären akademischen Regiment seines neuen Lehrers Albert Becker stand. Sibelius begann mit der Arbeit an seinem *Streichquartett B-Dur* op. 4 noch vor seiner Abreise nach Berlin, beendete sie aber erst im September 1890 in Lovisa. Die Entstehungszeit war daher länger als bei den meisten seiner frühen Werke. Das Werk verbindet den frischen, lyrischen Stil, der für Sibelius' Kammermusik der 1880er Jahre charakteristisch ist, mit einer neuen Ernsthaftigkeit und Schärfe. Das *Allegro*

ist energisch, bestimmt und verdichtet – ein Eindruck, der noch dadurch verstärkt wird, daß Sibelius auf eine Wiederholung der Exposition verzichtet. Das Hauptthema des langsamen Satzes klingt an die finnische Volksmusik an, doch zusehends wird die Textur dichter; mitunter nimmt die Musik einen wilden, beinahe dämonischen Charakter an. Ein langer Ton der ersten Violine – eine Art „Aufforderung zum Tanz“ – eröffnet das hochvirtuose Scherzo (das Sibelius später für Streichorchester bearbeitet hat). Der Anfang des Finales ist ein Vorläufer der analogen Stelle im *Violinkonzert*, wenngleich er nicht im 3/4-, sondern im 4/4-Takt steht. Ein wellenförmiges Motiv, das mit dem Hauptthema des ersten Satzes verwandt ist, spielt eine entscheidende Rolle in diesem Satz und führt das Werk zu einem ausgesprochen ruhigen, wunderschönen Abschluß. Das *Streichquartett B-Dur* wurde am 13. Oktober 1890 im Musikinstitut Helsinki uraufgeführt.

Die ersten Skizzen zum *Streichquartett d-moll*, „*Voces intimae*“, op. 56 entstanden zur Jahrhundertwende; ein Großteil der eigentlichen Komposition aber fand 1909 in London statt. In thematischer Hinsicht ist *Voces intimae* ein straff durchorganisiertes Werk. Der erste Satz ist ein Sonatenhauptsatz – samt langsamer Einleitung, einem meditativen Dialog von Erster Violine und Cello, aus dem der Hauptteil des Satzes organisch erwächst. Das eher gemäßigte Tempo verleiht der Musik bisweilen eine lyrische Farbe, doch geht der vorwärtsdrängende Impuls nie verloren. Der kurze zweite Satz, eine Art Mini-Scherzo, folgt ohne Pause. Sein thematisches Material stammt fast zur Gänze aus dem ersten Satz, wird aber in einen quicklebendigen Wirbelwind von Einfällen verwandelt – mal gespenstisch, mal dämonisch. In Umfang, Ausdrucksspektrum und thematischer Substanz hat der dritte Satz des Quartetts viel mit seinem Pendant in der *Vierten Symphonie* gemeinsam. In eine Partitur, die er seinem Freund und Förderer Axel Carpelan gab, schrieb Sibelius die Worte „*Voces intimae*“ über die drei leisen e-moll-Akkorde der Takte 21/22, womit er jenen Namen lieferte, unter dem das gesamte Quartett gemeinhin bekannt ist. Das Scherzo folgt an vierter Stelle: Ein irdischer, pastoraler Tanz wird

mit den für Sibelius typischen fallenden Quinten, Akzenten auf schwachen Takteilen und motorischen Triolen zu einem hochoriginellen Satz verbunden. Im Finale (in dem Sibelius auf ein Motiv aus der *Ouvertüre a-moll* von 1902 zurückgreift) wirkt dieselbe unbezähmbare Energie und physische Erregung wie in der früheren Symphonischen Dichtung *Lemminkäinen zieht heimwärts*. Die Reinschrift des Manuskripts enthält einen vorläufigen, schlichteren Schluß, in dem das Tempo sich zum *Presto* steigert, bis das Quartett mit einer letzten Schlußgeste recht abrupt endet. *Voces intimae* wurde im April 1910 im Musikinstitut Helsinki uraufgeführt; der Kritiker der *Helsingin Sanomat* beschrieb es als „eines der brilliantesten Werke seiner Gattung ... wunderbar und außergewöhnlich“.

Selbständige Sätze

In den Jahren 1888/89 komponierte Sibelius zahlreiche selbständige Sätze, die in qualitativer Hinsicht nicht hinter den umfangreicheren Werke zurückstehen. Ob sie als Studienarbeiten oder für das Musizieren mit Familie und Freunden geschrieben wurden, ist oft unklar, aber sie bieten ein gleichbleibend hohes Maß an Erfindung und Inspiration. Zumeist wurden diese Stücke für Streichquartett komponiert; unter ihnen ist der großformatige Sonatensatz *Moderato – Allegro appassionato cis-moll* JS 131 das anspruchsvollste. Von ähnlicher Qualität sind das *Andante – Allegro molto D-Dur* JS 32, das *Andante molto sostenuto h-moll* JS 37, das *Allegro e-moll* JS 28 und das *Adagio f-moll* JS 14. Zwei dieser Kompositionen dürften Vorläufer der Sätze aus den vollständigen Quartetten sein: die *Fuge für Martin Wegelius* JS 85, geplant als Finale für das *a-moll-Quartett*, und das *Adagio d-moll* JS 12, geplant als langsamer Satz für das *Quartett B-Dur*. Unter den selbständigen Klaviertriosätzen aus jenen Jahren ist nur das [*Allegro*] *d-moll* von vergleichbarem Rang, und auch dies blieb unvollendet; die Aufführungsversion ist von Kalevo Aho vervollständigt worden.

Souvenirs

Eine Reihe von Sibelius' Stücken für Trio und Quartett läßt sich mit großer Wahrscheinlichkeit als „Souvenirs“ klassifizieren – kurze Werke, die speziell für Freunde oder Familienmitglieder komponiert wurden. Das *[Menuetto] d-moll*, möglicherweise bereits 1882 entstanden, scheint Sibelius' frühestes Stück für Klaviertrio zu sein; vermutlich war der Cellopart entweder für seinen jüngeren Bruder Christian oder für Onkel Pehr gedacht. Das *Menuetto F-Dur* für zwei Violinen und Klavier JS 126 stammt aus dem Jahr 1883 und sieht dieselbe instrumentale Kombination vor wie das *Trio „in G-Dur“* aus demselben Jahr – auch wenn es nicht notwendigerweise für dieses Werk geplant war. Das *[Andante] – Adagio – Allegro maestoso* für Klaviertrio ist in den Jahren 1883-85 entstanden, ohne daß ein genaues Datum angegeben werden könnte; das Fehlen eines Sonatenhauptsatzes immerhin legt die Vermutung nahe, daß es vor dem *Klaviertrio a-moll* (1884) entstanden ist.

Sibelius früheste Komposition für Streichquartett, 1885 in Hämeenlinna komponiert, gehört ebenfalls zu den „Souvenirs“: das *Molto moderato – Scherzo* JS 134 (von dem auch zwei Bearbeitungen für Klavier solo existieren). Im selben Manuskript findet sich ein unvollständiges *[Scherzo] h-moll* für Streichquartett und ein nicht abgeschlossenes *[Allegro] C-Dur* für Klaviertrio. Ein weiteres Fragment aus demselben Jahr ist das *[Moderato] a-moll* für Klaviertrio, das weder einen deutlichen Anfang noch einen deutlichen Schluß hat.

Aus den in Hafräsk bzw. Korpo verbrachten Sommern der Jahre 1886 und 1887 stammen mehrere Stücke für Klaviertrio. Das *[Andantino] A-Dur* (1886) hat ein reizvolles, hymnisches Hauptthema. Das Stück wurde nicht ganz fertiggestellt; doch wenn man nur einen Takt hinzufügt, kann es – wie in der vorliegenden Aufnahme – im Sinne einer A-B-A-Form gespielt werden. Das *Allegro D-Dur* JS 27, eine lebhaft komponierte im Stil einer Polka, könnte in denselben Ferien entstanden sein. Aufgrund der Papieranalyse des Manuskripts läßt sich das siziliano-artige *Andantino g-moll* JS 43 dem Korpo-Sommer 1887 zuordnen.

Anfang 1887 besuchte die Familie Sibelius den Cousin von Sibelius' Vater, „Onkel Isu“ (Israel) Sucksdorff, in Lovisa. Der Salon im Hause Sucksdorff war sowohl mit einem Klavier wie mit einem Harmonium ausgestattet; aller Wahrscheinlichkeit nach hat Sibelius damals das vorzügliche *Andante cantabile Es-Dur* JS 30b für diese ungewöhnliche Kombination von Instrumenten komponiert. Das Stück ist Sucksdorffs Ehefrau Betty und einer Freundin der Familie, Elise Majander, gewidmet. Während dieses Aufenthalts schrieb Sibelius außerdem das *Quartett g-moll* für Violine, Cello, Harmonium und Klavier JS 158, das er ebenfalls Betty Sucksdorff widmete. Das ausgesprochen attraktive, lediglich einsätzige Quartett dauert rund neun Minuten, ist von deutlich episodischer Struktur und hat ein warmes, liedhaftes Hauptthema.

Im Herbst 1887 gründeten Sibelius und sein Bruder Christian mit Freunden ein Streichquartett in Helsinki. Das Ensemble traf sich in der Familienwohnung in Kai-vopuisto, wo es Quartette von Haydn, Mozart und Beethoven spielte. Mit hoher Wahrscheinlichkeit wurden Sibelius' kürzere Quartettstücke – wie das lyrische *Allegretto D-Dur* JS 20 und das heitere *Andantino C-Dur* JS 39 – für solche Zusammenkünfte geschrieben; das letztere wurde – wie auch ein entspanntes Scherzo mit Trio, das aus dem *Allegretto A-Dur* JS 17 und dem *Più lento F-Dur* JS 149 besteht – in das unvollendete Melodram *Den lilla sjöjüngfrun* (*Die kleine Meerjungfrau*) aufgenommen.

Während seiner Wiener Studienzeit Anfang 1891 bat ihn sein Bruder Christian, ein kurzes Stück für Asis (das Anatomische Institut der Universität Helsinki) zu komponieren. *La pompeuse Marche d'Asis* JS 116, ein apartes, ja bizzares kleines Stück für Klaviertrio – war offenbar ursprünglich für Streichquartett komponiert worden; diese Fassung ist heute verloren. „Es mußte“, schrieb Christian an einen Freund, „dreimal wiederholt werden und machte großen Eindruck; wir tranken einen Toast auf Janne [Jean], und ein langes Telegramm auf Französisch wurde ... als Dank für ‚la pompeuse marche d'asis‘ aufgegeben.“

Im Februar desselben Jahres sandte Sibelius seiner Verlobten Aino Järnefelt ein neues Klavierwerk nach Finnland – *Thema und sieben Variationen c-moll* JS 198 (verschollen) –, und im April erweiterte er es zum *Quartett c-moll* für zwei Violinen, Cello und Klavier JS 156, zu dem eine monumentale C-Dur-Einleitung gehört. Das Thema selber, das mit einem Gedanken aus dem im Jahr zuvor entstandenen *Klavierquintett g-moll* verwandt ist, steht in c-moll und hat Mazurka-Charakter. Das Klavier spielt in diesem kraftvollen, eindringlichen Werk eine bedeutende Rolle, was auf den Ursprung des Stücks verweist. Nach dieser glutvollen Musik entscheidet sich Sibelius überraschenderweise, das Stück in überaus maßvoller, fast allzu bescheidener Weise zu beschließen.

Unter Orchesterskizzen aus dem Jahr 1891/92 findet sich ein unvollständiges, aber sehr charmantes *[Allegretto] Es-Dur* für Klaviertrio, das bereits nach nur 16 Takten abbricht. Jaakko Kuusisto hat 2002 einen Schluß hinzugefügt; diese Fassung ist hier eingespielt worden.

Studienübungen

Sibelius begann sein offizielles Kompositionsstudium im Frühjahr 1887 bei Martin Wegelius am Musikinstitut Helsinki; viele der kürzeren Stücke und Auszüge auf diesen CDs waren mit an Sicherheit grenzender Wahrscheinlichkeit Studienübungen. Wegelius folgte dem Grundsatz, der Schüler müsse erst die kleinen Elemente beherrschen lernen, um dann allmählich die Formen zu erweitern. In seiner Musik für Streichquartett – eine Gattung, die er seit dem *Quartett Es-Dur* aus dem Jahr 1885 vernachlässigt hatte – tat Sibelius denn auch, wie geheißen. Bei der Gruppe von *[Vier Themen]* aus dem Jahr 1887 muß es sich um eine dieser Übungen handeln, während ein vermutlich aus dem Jahr 1888 stammendes Manuskript drei etwas längere Stücke enthält: das *Alla marcia e-moll* JS 16, das *Presto F-Dur* JS 154 sowie *Thema und Variationen g-moll* JS 197. Die *[33 kleinen Stücke]* aus den Jahren 1888/89 zeigen ihn von einer äußerst unbändigen Seite – was angesichts des Umstands über-

rascht, daß es wohl Übungsstücke sind. Es handelt sich um eine Sammlung von Entwürfen, Charakterstücken und Tänzen, die zwischen acht und 22 Takten lang sind, wunderbar spontan wirken und voller mitreißender Melodien stecken. Ein **[Allegro] g-moll** aus derselben Zeit klingt wie eine verworfene Übung für eine Sonatenexposition. Substantieller ist **Thema und Variationen cis-moll** JS 195, das am 31. Mai 1888 mit großem Erfolg am Musikinstitut Helsinki uraufgeführt wurde.

Bei dem **[Allegretto] As-Dur** für Klaviertrio könnte es sich um ein Vorstudie für das Lied handeln, das Sibelius im Frühjahr 1888 auf Martin Wegelius' Anfrage hin als Teil der Schauspielmusik für die „dramatische Runen-Zauberei“ *Näcken* (*Der Neck*) von Gunnar Wennerberg komponierte.

Ein **Allegretto B-Dur** für Streichquartett ist auf den 20. September 1889 datiert. Damals hatte Sibelius sein Studium in Helsinki abgeschlossen – tatsächlich war er bereits in Berlin eingetroffen, um bei Becker zu studieren. Das *Allegretto* hat den Charakter eines Rokoko-Tanzes und könnte daher vielleicht eher ein verworfener Entwurf für das *Streichquartett B-Dur* sein als ein Studienstück.

Andante festivo

Sibelius' letztes Stück für Streichquartett ist das **Andante festivo** JS 34a. Diese würdevolle und tief empfundene Komposition war 1922 anlässlich des 25. Jubiläums einer Fabrik in Säynätsalo (bei Jyväskylä) entstanden; bekannter wurde es in der Bearbeitung für Streichorchester und Pauken, die Sibelius 1938 anfertigte.

© **Andrew Barnett 2007**

Das 1997 gegründete **Tempera Quartett** hat sich schnell als ein hervorragendes Ensemble in seinem finnischen Heimatland etabliert. Auch im Ausland wurde man rasch auf das Ensemble aufmerksam; 2000/01 wurde es für die „Rising Stars“-Reihe der European Concert Hall Organization ausgewählt. Dies führte zu erfolgreichen Debüts in der Carnegie Hall in New York, der Wigmore Hall in London, dem Musikverein in Wien, dem Concertgebouw in Amsterdam, dem Palais des Beaux-Arts in Brüssel, der Cité de la Musique in Paris, der Philharmonie in Köln sowie der Symphony Hall in Birmingham. Das Tempera Quartett ist bei den meisten Kammermusikfestivals Finnlands aufgetreten (u.a. Kuhmo, Helsinki, Turku und Naantali); von der Organisation „Finland Festivals“ wurde es 2001 zum Young Artist of the Year ernannt. Das Quartett unternimmt zahlreiche internationale Konzertreisen und ist in ganz Europa, in Japan und den Vereinigten Arabischen Emiraten aufgetreten. Von 2004 bis 2007 hatte das Tempera Quartett die künstlerische Leitung des Kammermusikfestivals Riihimäki Sommerkonzerte inne. Die Musiker des Tempera Quartetts haben eine umfassende Ausbildung genossen; u.a. studierten sie an der Sibelius-Akademie Helsinki, dem Edsberg Musikinstitut in Schweden und dem Royal College of Music in London, wo sie 2000 ihre Master of Music-Examen im Fach Kammermusik ablegten. Zu ihren Lehrern zählten Risto Fredriksson, Mats Zetterqvist, Simon Rowland-Jones und das Chilingirian Quartet.

Folke Gräsbeck hat von 1962 bis 1974 bei Tarmo Huovinen am Konservatorium Turku studiert und 1973 den Ersten Preis beim Maj Lind-Wettbewerb gewonnen. Weitere Studien führten ihn nach London zu Maria Curcio-Diamond und an die Sibelius-Akademie Helsinki zu Erik T. Tawaststjerna. 1997 wurde er an der Sibelius-Akademie Master of Music; seit 1985 lehrt er dort. Er hat mehr als dreißig Klavierkonzerte aufgeführt und ist mit Recitals, als Kammermusiker und als Liedbegleiter in den USA, Ägypten, Israel, Botswana, Zimbabwe, Mexiko und vielen europäischen Ländern aufgetreten. Außerdem ist er ein renommierter Interpret der Musik

von Schostakowitsch. 1999 wurde er von der britischen Sibelius Society zum Künstler des Jahres ernannt. Er hat mehr als 250 Kompositionen von Sibelius – darunter viele Uraufführungen – aufgeführt und zahlreiche CDs für BIS eingespielt.

Jaakko Kuusisto, seit 1999 Konzertmeister des Lahti Symphony Orchestra, studierte Violine an der Sibelius-Akademie und der Indiana University. 1989 gewann er den finnischen Kuopio-Violinwettbewerb; bei zahlreichen internationalen Wettbewerben hat er vorderste Plätze belegt. Als Solist hat er mit führenden Orchestern konzertiert; als Kammermusiker ist er bei bedeutenden Festivals aufgetreten. Seit 2005 ist er Ständiger Gastdirigent des Oulu Symphony Orchestra; außerdem hat er in jüngerer Zeit Orchester wie das Lahti Symphony Orchestra, die Tapiola Sinfonietta und das Tallinn Chamber Orchestra dirigiert. *Das Kalevala der Hunde*, Kuusistos zweite Oper, war ein überwältigender Erfolg bei den Opernfestspielen in Savonlinna 2004 und 2005.

Marko Ylönen hat an der Sibelius-Akademie und an der Musik-Akademie Basel studiert. Er ist Preisträger bedeutender Wettbewerbe wie dem Moskauer Tschai-kowsky-Wettbewerb 1990. 1996 gewann er die Concert Artists Guild Competition in New York. Er ist als Solist und Kammermusiker in Europa, Australien, Neuseeland und den USA aufgetreten und hat zahlreiche Werke uraufgeführt. Er war Erster Cellist der Tapiola Sinfonietta, Erster Solo-Cellist des Finnischen Rundfunk-Symphonieorchesters und Mitglied des New Helsinki Quartet; seit 2000 ist er Dozent an der Sibelius-Akademie. 2003 war Marko Ylönen Künstlerischer Leiter des Korschholm Festival.

Satu Vänskä hat am Pääjät-Häme Konservatorium, der Sibelius-Akademie und der Violinschule Kuhmo studiert und an der Münchner Hochschule für Musik mit Auszeichnung graduiert. Als Solistin ist sie mit zahlreichen Orchestern aufgetreten;

1998/99 war sie Young Soloist of the Year des Lahti Symphony Orchestra, außerdem war sie Stipendiatin von Lord Menuhins Programm „Live Music Now!“. Derzeit ist sie Stellvertretende Konzertmeisterin des Australian Chamber Orchestra.

Taneli Turunen hat Cello an der Sibelius-Akademie und an der Musikhochschule Köln studiert. Er war Preisträger beim Cellowettbewerb in Turku und bei der International Paulo Cello Competition; als Kammermusiker und Recitalist ist er in ganz Europa und den USA aufgetreten. Er hat in Yo-Yo Mas Silk Road Project zeitgenössische Musik aufgeführt und ist in der „Debüt im DeutschlandRadio“-Reihe im Kammermusiksaal der Berliner Philharmonie aufgetreten. Taneli Turunen ist Stellvertretender Solo-Violoncellist des Konzerthausorchesters Berlin.

Peter Lönnqvist hat am Päijät-Häme Konservatorium und an der Sibelius-Akademie studiert, wo er 1990 graduierte; weitere Studien haben ihn nach Paris und München geführt. Als Solist ist er erstmals 1982 mit Orchester aufgetreten. Seither ist er in Finnland vielfach als Solist, Kammermusiker und Liedbegleiter in Erscheinung getreten; darüber hinaus hat er in Deutschland, Polen, Estland und Rußland Konzerte gegeben. Derzeit unterrichtet er am Konservatorium Lahti.

Harri Viitanen hat an der Sibelius-Akademie und in Paris bei Tristan Murail studiert. Außerdem hat er Meisterklassen für Orgel von Marie-Claire Alain, Wolfgang Rübsam und André Isoir besucht. Harri Viitanen hat Konzerte in ganz Europa und den USA gegeben; darüber hinaus ist er als Komponist aktiv. Er ist Organist an der Kathedrale von Helsinki und unterrichtet an der Sibelius-Akademie.

Jaakko Kuusisto · Satu Vänskä · Taneli Turunen · Folke Gräsbeck

Ce coffret de disques compacts renferme plusieurs des principales œuvres des années de formation de Sibelius. Il est à remarquer que la plupart des œuvres majeures de cette période ne furent pas écrites dans le cadre de ses études officielles – par exemple les cinq trios pour piano, le *Quatuor pour piano* et deux des trois quatuors à cordes de jeunesse. A partir des années 1890, Sibelius versa dans sa production pour orchestre toute son imagination et le savoir-faire qu’il avait acquis et développé dans la musique de chambre. Il ne revint jamais au trio et n’écrivit pour quatuor qu’à deux autres reprises : *Voces intimae* (1909) et *Andante festivo* (1922).

Dans sa prime jeunesse à Hämeenlinna, Sibelius commença à jouer des mélodies au piano et à improviser : le côté rêveur et imaginatif de son caractère apparaissait déjà clairement. Sa tante Julia lui donna des leçons de piano mais son amour se porta pour le violon. Il expérimenta probablement tôt avec l’instrument mais ne commença à prendre des leçons formelles qu’à l’automne 1881 avec Gustaf Levanter, le chef de l’orchestre local. Il put rapidement jouer de la musique de chambre – par exemple les duos dansants du compositeur morave Georg Müller – et il faisait partie de l’orchestre de l’école. Les vacances familiales étaient souvent passées chez sa grand-mère paternelle à Lovisa sur la bord de la mer, où il avait d’amples occasions de faire de la musique. « Pour moi, Lovisa représentait le soleil et le bonheur. Hämeenlinna était le temps de l’école, Lovisa était la liberté », se rappela plus tard Sibelius.

Les grandes œuvres

Le *Trio « en sol majeur »* pour deux violons et piano JS 205 est l’une des plus anciennes compositions de Sibelius à survivre, datant de ses vacances d’été 1883 à Kalalahti près de Sääksmäki. Il écrivit lui-même que le Trio était « en sol majeur » mais ceci n’est vrai que pour une partie du premier mouvement ; le schéma des tonalités n’est pas conventionnel. Un rôle beaucoup plus important est joué par la

mélodie – claire, fraîche et attrayante, et ainsi entièrement caractéristique du jeune Sibelius. La musique de danse de l'Europe centrale qu'il avait jouée comme violoniste influença les rythmes.

Au début de 1884, Sibelius écrivit le *Trio pour piano en la mineur* JS 206 – qu'il avait d'abord pensé comme quatuor pour piano mais qu'il retravailla ensuite pour violon, violoncelle et piano ; son premier mouvement est le premier exemple de la forme sonate dans sa musique. On y distingue les modèles de Haydn, Schubert et Mendelssohn. L'ampleur de la pièce est ambitieuse mais le contenu manque encore de maturité. Le dernier des trois mouvements est un menuet ; le quatrième mouvement projeté ne fut apparemment jamais parachevé en trio pour piano quoique des esquisses nous montrent que certaines des idées firent leur chemin dans le *Quatuor pour piano en ré mineur* quelques mois plus tard.

Le *Quatuor pour piano en ré mineur* JS 157 fut terminé le 31 août 1884. Le style garde une dette au classicisme de Vienne mais, dans les mois intermédiaires, les thèmes de Sibelius avaient acquis un profil plus clairement défini ; l'emploi de la forme sonate était plus assuré et les moyens d'expression s'étaient étendus. L'esprit de Schubert et de Mendelssohn ne s'éloigne jamais beaucoup dans le troisième mouvement, un élégant menuet, ni dans le rondo final en mi mineur – qui, ainsi que mentionné ci-haut, repose partiellement sur des esquisses destinées au finale du *Trio en la mineur*.

Le *Quatuor à cordes en mi bémol majeur* JS 184 fut composé au printemps 1885. Cette œuvre en quatre mouvements est d'une grandeur moins ambitieuse que le *Quatuor pour piano* ; ses deux mouvements intérieurs en particulier gardent des proportions modestes. Son schéma tonal (mi bémol majeur ; sol mineur ; si bémol majeur ; mi bémol majeur) cependant est moins insolite que ceux trouvés dans les œuvres plus anciennes à plusieurs mouvements de Sibelius. Bien des choses dans cette pièce rappellent Haydn, surtout dans le premier mouvement de forme sonate. Le finale reflète l'intérêt de Sibelius pour la musique de danse : c'est une polonaise fringante.

En 1885, entre la fin de sa scolarité à Hämeenlinna et le début de ses études à Helsinki, Sibelius travailla sur *Ljunga Virginia* sur un texte de son camarade d'école Walter von Konow. C'est le plus ancien essai de Sibelius à de la musique à fins dramatiques ; il en parlait comme « d'un opéra ». Ni le livret ni aucune partie vocale n'a survécu (ni d'ailleurs d'explication sur le titre) et la musique ne fut identifiée qu'en 2001 quand Folke Gräsbeck trouva le titre sur une esquisse du premier mouvement. La partition consiste en six mouvements pour violon, violoncelle et piano à quatre mains dont le premier (à la manière d'une ouverture), le second (une tarentelle débridée) et le sixième (une danse au style populaire enivrant) sont particulièrement impressionnants. Le compositeur de 19 ans semble avoir recherché consciemment un style théâtral – rappelant parfois Weber ou Rossini quoiqu'il pût difficilement avoir déjà été familier avec leurs œuvres. Seule la partie de violon existe pour la section finale du dernier mouvement ; la partition a été terminée par le compositeur finlandais Kalevi Aho. Deux ans plus tard, Sibelius et von Konow réanimèrent leurs plans d'opéra et le résultat fut le brillant – mais en rien un opéra – *Scherzo en mineur* pour violon, violoncelle et piano à quatre mains JS 165.

La première année de Sibelius à l'Institut de musique d'Helsinki porta surtout sur des études théoriques et le violon mais les vacances d'été en 1886 lui fournirent l'occasion de composer en toute liberté. Lui et sa famille séjournèrent à Hafträsk sur l'île de Norrskata dans l'archipel de Turku ; ils y firent de la musique avec enthousiasme. La principale composition de Sibelius de cette période est le *Trio pour piano en la mineur « Hafträsk »* JS 207 qui – surtout dans le premier mouvement – allie la fraîcheur du jeune Sibelius à une grandeur et une étendue beethovéniennes. Le mouvement lent ressemble à une barcarolle et le troisième mouvement n'est pas un menuet mais un scherzo rapide, presque symphonique, à l'entrain communicatif. La majeure partie du matériel thématique du finale rondo sautille en mesures à 6/8 mais un contraste à effet est apporté par des accords stables et intenses ; les mesures finales sont aussi peu démonstratives qu'attendues.

Suite au succès des vacances à Hafträsk, la famille Sibelius retourna dans la même région en 1887, louant une maison de campagne dans le village de Korpo près du manoir du domaine de Korpo. Des amis de la famille – le docteur Fredrik Wilenius, sa femme Ina et leur nièce Ruth Ringbom – demeuraient dans le manoir même. Mme Wilenius était confortable au piano et les deux familles passèrent beaucoup de temps à faire de la musique ensemble. Sibelius composa avec un enthousiasme irréprensible et son projet principal fut le magnifique *Trio pour piano en ré majeur «Korpo»* JS 209. Peu des premiers morceaux de musique de chambre de Sibelius – s’il y en a d’autres – réclament avec autant de force leur droit au répertoire. Ses mélodies généreuses ne gardent plus la même dette envers Mozart, Schubert et Haydn ; elles développent plutôt le style beethovénien rencontré plus tôt dans le *Trio «Hafträsk»*. Le *Trio «Korpo»* est la plus ancienne œuvre principale où Sibelius a expérimenté avec le principe de compression formelle qui devait ensuite devenir un élément déterminant de sa musique. Le premier mouvement est fondamentalement en forme sonate, complète avec une introduction lente. A la place du développement attendu, Sibelius écrit un bref passage fugué. Marqué «Fantasia», le second mouvement allie un ravissant mouvement rhapsodique lent à un scherzo et trio. Suit une longue transition qu’on croirait improvisée où Sibelius semble écouter les voix intérieures de la nature mais toutes ces associations sont oubliées quand on se lance sans interruption dans le dansant finale rondo.

L’été suivant, en 1888, fut la première fois depuis quelques années que la famille Sibelius put utiliser sa maison à Lovisa : depuis la mort de la grand-mère en 1879, elle avait été louée mais les locataires avaient maintenant quitté les lieux. Au cours de cet été-là, Sibelius composa le dernier de ses grands trios, le *Trio pour piano en do majeur, «Lovisa»*, JS 208, qui devint l’une de ses œuvres de musique de chambre les plus souvent jouées – en partie à cause de son invention thématique étincelante mais aussi parce que ce fut l’une de ses premières pièces de cette période à avoir été redécouverte. Le premier mouvement en forme sonate présente un

élégant thème principal et un second groupe plus en style de marche. Malgré le large geste de sa mélodie, le mouvement lent est relativement concis ; une transition mène au vivifiant finale rondo.

Le *Quatuor à cordes en la mineur* JS 183 fut l'œuvre de diplôme de Sibelius à l'Institut de musique d'Helsinki en 1889 et marque une borne importante car il conjugue la fraîcheur et la vigueur de ses compositions des étés précédents avec des avances techniques qui indiquent son style mûr. L'introduction lente du premier mouvement établit l'atmosphère d'une rêverie plaisante qui est cependant secouée par le début de l'*Allegro* principal où le thème principal est propulsé par des séries de doubles croches et de rythmes pointés. Le mouvement se termine sur des accords éthérés qui donnent le ton du mouvement lent, l'une des ravissantes barcarolles de Sibelius rappelant le mouvement correspondant du *Trio* « *Hafräsk* ». Le scherzo est comparable à son pendant dans le *Quatuor pour piano en ré mineur* quoique le mouvement du quatuor à cordes soit plus résolu et beethovénien. Le finale commence par une idée fuguée animée tandis que le second thème est plus lyrique ; la musique acquiert de la férocité et de la vitesse jusqu'à un sommet final renversant. Après la création de l'œuvre le 29 mai, le critique Carl Flodin écrivit que Sibelius s'était « d'un coup sec placé en tête de ceux à qui on avait confié de porter la bannière de la musique finlandaise. »

Sibelius passa l'année académique 1889-90 à Berlin. Cette période fut stimulante du point de vue social mais elle fut frustrante pour son esprit créatif car il était soumis au régime académique autoritaire de son nouveau professeur, Albert Becker. Sibelius commença à travailler sur son *Quatuor à cordes en si bémol majeur* op. 4 avant de partir pour Berlin mais il ne le finit qu'en septembre 1890 à Lovisa ; sa période de gestation fut ainsi plus longue que celle de la plupart de ses œuvres de jeunesse. La pièce allie le frais style lyrique trouvé dans sa musique de chambre des années 1880 à un sérieux et une aigreur nouvellement trouvés. L'*Allegro* d'ouverture est vigoureux, assuré et concentré – une impression renforcée par

l'omission de la répétition de l'exposition. Le thème principal du mouvement lent porte des traces de la musique populaire finlandaise mais le tissu devient de plus en plus complexe et la musique acquiert, par moments, un caractère sauvage, presque démoniaque. Une longue note au premier violon, comme une « invitation à la danse », ouvre le scherzo très virtuose, un mouvement que Sibelius transcrivit ensuite pour orchestre à cordes. Le début du finale annonce l'endroit correspondant dans le *Concerto pour violon* mais en mesures à 4/4 plutôt qu'à 3/4. Un motif ondulant (relié au thème principal du premier mouvement) joue un rôle décisif et mène l'œuvre à une conclusion exquisement calme et ravissante. Le *Quatuor à cordes en si bémol majeur* fut créé le 13 octobre 1890 à l'Institut de musique d'Helsinki.

Les premières ébauches du *Quatuor à cordes en ré mineur « Voces intimae »* op. 56 datent du changement de siècles mais une grande partie de la composition fut écrite à Londres en 1909. Du point de vue thématique, c'est une œuvre intégrée avec tension. Le premier mouvement est de forme sonate – complète avec une introduction lente, un dialogue méditatif entre le premier violon et le violoncelle de laquelle introduction le corps principal du mouvement croît organiquement. Par moments, le tempo assez mesuré prête à la musique une atmosphère lyrique mais le sens de la direction et l'allant ne sont jamais perdus. Le bref second mouvement, une sorte de mini-scherzo, suit sans interruption. Son matériel thématique provient presque exclusivement du premier mouvement mais il est transformé en un vol mercurien de fantaisie, à tour de rôle fantomatique et démoniaque. Par son étendue, sa palette d'émotions et sa substance thématique, le troisième mouvement du quatuor a beaucoup en commun avec sa contrepartie dans la *Symphonie no 4*. Dans la copie d'Axel Carpelan de la partition, Sibelius écrivit les mots « Voces intimae » au-dessus des trois accords étouffés de mi mineur dans les mesures 21-22, fournissant ainsi au quatuor en entier le nom sous lequel il est communément désigné. Le scherzo principal est placé en quatrième : une danse pastorale terre-à-terre est combinée avec les quintes descendantes, les accents sur des temps faibles et les triolets

moteurs typiquement sibéliens dans un mouvement riche d'invention. Le finale (dans lequel Sibelius réutilise un motif tiré de l'*Ouverture en la mineur* de 1902) garde l'énergie irrépressible et l'excitation physique trouvées dans le poème symphonique antérieur *Le retour de Lemminkäinen*. La copie propre du manuscrit conserve une fin provisoire plus simple où le tempo s'élève à *Presto* avant une fioriture finale assez abrupte. *Voces intimae* fut créé à Helsinki en avril 1910 et le critique du journal *Helsingin Sanomat* le décrivit comme « l'une des œuvres les plus brillantes de son genre – merveilleuse et hors de l'ordinaire. »

Mouvements indépendants

Durant les années 1888-89, Sibelius composa de nombreux mouvements indépendants dont la qualité égale celle des grandes œuvres. On ne sait pas toujours s'ils ont été écrits comme exercices d'étudiant ou pour exécution domestique avec la famille et les amis mais ils offrent un niveau élevé constant d'invention et d'inspiration. La plupart sont pour quatuor à cordes, le plus ambitieux étant le ***Moderato – Allegro appassionato en do dièse mineur*** JS 131, un mouvement de forme sonate sur une grande échelle. D'une valeur semblable se montrent l'***Andante – Allegro molto en ré majeur*** JS 32, l'***Andante molto sostenuto en si mineur*** JS 37, l'***Allegro en mi mineur*** JS 28 et l'***Adagio en fa mineur*** JS 14. On croit que deux pièces semblables sont des essais préliminaires à des mouvements de quatuors de pleine grandeur : la ***Fugue pour Martin Wegelius*** JS 85, pensée comme finale du *Quatuor en la mineur*, et l'***Adagio en ré mineur*** JS 12, devant être le mouvement lent du *Quatuor en si bémol majeur*. Parmi les mouvements séparés pour trio pour piano de ces années, seul l'***[Allegro] en ré mineur*** a une stature comparable aux autres mais il n'en resta pas moins inachevé ; Kalevi Aho en termina la version de concert.

Souvenirs

Certaines des pièces de Sibelius pour trio et quatuor peuvent être classées avec grande probabilité comme des « souvenirs » – des œuvres courtes écrites spécialement pour des amis ou des membres de la famille. Un *[Menuetto] en ré mineur*, datant possiblement de 1882 déjà, semble être la plus ancienne pièce existante de Sibelius pour trio pour piano ; on présume que la partie de violoncelle était destinée soit à son jeune frère Christian Sibelius ou à l'oncle Pehr. Le *Menuet en fa majeur* pour deux violons et piano, JS 126, date de 1883 – la même combinaison instrumentale que le *Trio « en sol majeur »* de la même année, même s'il n'était pas nécessairement destiné à faire partie de cette œuvre. L'*[Andante] – Adagio – Allegro maestoso* pour trio pour piano ne peut pas être daté exactement de la période 1883-85 mais l'absence de forme sonate suggère qu'il précède le *Trio pour piano en la mineur* de 1884.

La plus ancienne pièce pour quatuor de Sibelius, écrite à Hämeenlinna en 1885, se place aussi dans la catégorie du souvenir : le *Molto moderato – Scherzo* JS 134 (qui existe aussi en deux arrangements pour piano solo). Le même manuscrit renferme également un *[Scherzo] en si mineur* inachevé pour quatuor à cordes et un *[Allegro] en do majeur* inachevé pour trio pour piano. Un autre fragment de la même année, sans début ni fin clairs, est le *[Moderato] en la mineur* pour trio pour piano.

Plusieurs pièces pour trio pour piano surgirent des étés 1886 passé à Hafräsk et 1887 passé à Korpo. L'*[Andantino] en la majeur* (1886) expose une sorte d'hymne attrayant comme thème principal. La pièce n'est pas complètement finie mais, avec l'addition d'une mesure seulement, elle peut être jouée selon un modèle A-B-A, comme on l'a fait sur ce disque. L'*Allegro en ré majeur* JS 27, un genre de polka pétillante, pourrait bien avoir été composé au cours des mêmes vacances. L'analyse du papier du manuscrit nous permet de dater l'*Andantino en sol mineur* JS 43 de l'été 1887 à Korpo.

Au début de 1887, la famille Sibelius visita le cousin du père du compositeur, « oncle Isu » (Israël) Sucksdorff, à Lovisa. Le salon de la maison Sucksdorff était équipé d'un piano et d'un harmonium et c'est probablement là que Sibelius composa l'exquis *Andante cantabile en mi bémol majeur* JS 30b pour cette combinaison inhabituelle d'instruments. La pièce est dédiée à Betty, la femme de Sucksdorff et à une amie de la famille, Elise Majander. Profitant de son séjour, Sibelius écrivit aussi le *Quatuor en sol mineur* pour violon, violoncelle, harmonium et piano JS 158 qu'il dédia de même à Betty Sucksdorff. Ce quatuor très attrayant, en un seul mouvement, dure environ neuf minutes et présente une structure nettement épisodique avec un thème principal chaud et chantant.

En automne 1887, Sibelius et son frère Christian formèrent un quatuor à cordes avec des amis à Helsinki. Le groupe se rencontrait à l'appartement de la famille Sibelius à Kaivopuisto où il jouait des quatuors de Haydn, Mozart et Beethoven. Il semblerait fort probable que certaines des petites pièces pour quatuor de Sibelius, comme le lyrique *Allegretto en ré majeur* JS 20 et le serein *Andantino en do majeur* JS 39 aient été écrits pour de telles rencontres ; cette dernière œuvre fut aussi insérée dans un mélodrame inachevé, *Den lilla sjöjungfrun* (*La petite sirène*) de même qu'un scherzo et trio détendu renfermant l'*Allegretto en la majeur* JS 17 et *Più lento en fa majeur* JS 149.

Tandis que Sibelius étudiait à Vienne au début de 1891, son frère Christian lui demanda d'écrire une petite pièce pour Asis (Institut anatomique de l'université d'Helsinki). Apparemment, *La pompeuse Marche d'Asis* JS 116 – une petite pièce originale, bizarre même pour trio pour piano – fut écrite originalement pour quatuor à cordes quoique cette version soit perdue. Christian écrivit à un ami : « Elle fut rejouée trois fois et fit une forte impression ; nous avons porté un toast à Janne [Jean] et un long télégramme en français fut envoyé... en guise de remerciements pour « la pompeuse marche d'asis ». »

En février de cette année-là, Sibelius envoya une nouvelle pièce pour piano à sa

fiancée Aino Järnefelt en Finlande – *Thème et sept variations en do mineur* JS 198 (maintenant perdue) – et, en avril, il l’agrandit pour en faire le *Quatuor en do mineur* pour deux violons, violoncelle et piano JS 156, ajoutant une monumentale introduction en do majeur. Relié à une idée tirée du *Quintette pour piano en sol mineur* écrit l’année précédente, le thème en do mineur a le caractère d’une mazurka. Le piano joue un rôle de premier plan dans cette œuvre vigoureuse et intense, reflétant ses origines pour le piano solo. Après avoir écrit de la musique d’une telle ardeur, Sibelius prit la décision surprenante de terminer la pièce de manière très modeste, presque effacée.

Un *[Allegretto] en mi bémol majeur* pour trio pour piano, incomplet mais très charmant, a survécu parmi les esquisses orchestrales de 1891/92 ; il s’arrête après 16 mesures seulement. En 2002, Jaakko Kuusisto a ajouté une fin pour compléter la version enregistrée ici.

Exercices d’études

Sibelius entreprit ses études officielles de composition avec Martin Wegelius à l’Institut de musique d’Helsinki au début de 1887 et plusieurs des autres pièces brèves et extraits sur ces disques sont presque certainement des exercices d’études. Wegelius suivait le principe que l’élève devait d’abord maîtriser de petits éléments pour ensuite augmenter la grosseur des unités structurelles. Dans sa musique pour quatuor à cordes – un genre qu’il avait négligé depuis la composition du *Quatuor en mi bémol majeur* en 1885 – Sibelius fit comme on le lui demandait. Une série de *[Quatre thèmes]* de 1887 doit être le résultat d’un tel exercice tandis qu’un manuscrit qu’on croit dater de 1888 renferme trois articles un peu plus longs : *Alla marcias en mi mineur* JS 16, *Presto en fa majeur* JS 154 et *Thème et variations en sol mineur* JS 197. Les *[33 Petites Pièces]* de 1888-89 le montrent à son moins entravé – chose surprenante vu le statut présumé d’exercices. La série est une collection d’ébauches, de pièces de caractère et de danses, s’étendant de 8 à 22 mesures ;

elles sonnent d'une spontanéité ravissante et sont remplies de mélodies envahissantes. Un *[Allegro] en sol mineur* de la même période ressemble à un exercice abandonné d'exposition de sonate. *Thème et variations en do dièse mineur* JS 195 est plus substantiel et fut créé avec grand succès à l'Institut de musique d'Helsinki le 31 mai 1888.

[Allegretto] en la bémol majeur, une sorte de sicilienne pour trio pour piano, pourrait être une étude préliminaire à la chanson que Sibelius écrivit au printemps 1888 à la demande de Martin Wegelius pour faire partie de la musique de scène de *Näcken* [*La nymphe des eaux*], une « sorcellerie runique dramatique » de Gunnar Wennerberg.

Andante festivo

La dernière pièce pour quatuor à cordes de Sibelius fut *Andante festivo* JS 34a. Ce morceau digne et sincère fut écrit en 1922 pour souligner le 25e anniversaire d'une usine à Säynätsalo près de Jyväskylä ; il est devenu mieux connu dans l'arrangement pour orchestre à cordes et timbales fait par Sibelius en 1938.

© **Andrew Barnett 2007**

Formé en 1997, le **Quatuor Tempera** s'est rapidement haussé au plus haut niveau musical dans sa Finlande natale. L'ensemble a aussi été applaudi à l'étranger et, pour la saison 2000-2001, il fut choisi pour le plan « Rising Stars » de l'Organisation de la salle de concert européenne, grâce à quoi le quatuor donna des récitals de débuts couronnés de succès aux Carnegie Hall à New York, Wigmore Hall à Londres, Musikverein à Vienne, Concertgebouw à Amsterdam, Palais des Beaux-Arts à Bruxelles, à la Cité de la Musique à Paris, Philharmonie à Cologne et au Symphony Hall à Birmingham. Le Quatuor Tempera s'est produit à la plupart des festivals de musique de chambre finlandais – dont les festivals de Kuhmo, Helsinki,

Turku et Naantali – et il fut proposé par l’organisation des « Festivals de Finlande » comme Jeune Artiste de l’année en 2001. Le quatuor joue régulièrement partout au monde, ayant fait des tournées de par toute l’Europe, au Japon et aux Emirats Arabes Unis. De 2004 à 2007, le Quatuor Tempera fut responsable de la direction artistique du festival de musique de chambre Concerts d’été à Riihimäki. La formation profite d’une vaste éducation musicale avec des études à l’Académie Sibelius à Helsinki, l’Institut de musique Edsberg en Suède et le Royal College of Music à Londres où les membres obtinrent leur diplôme de maîtrise en musique de chambre en l’an 2000 après avoir étudié avec Risto Fredriksson, Mats Zetterqvist, Simon Rowland-Jones et le Quatuor Chilingirian entre autres.

Folke Gräsbeck a étudié le piano avec Tarmo Huovinen au conservatoire de Turku (1962-74) et il a gagné le premier prix du concours Maj Lind en 1973. Il a aussi étudié à Londres avec Maria Curcio-Diamond et avec Erik T. Tawaststjerna à l’Académie Sibelius. Folke Gräsbeck y obtint une maîtrise en musique en 1997 et il y enseigne depuis 1985. Il a joué plus de trente concertos pour piano et s’est produit comme récitaliste, chambriste et accompagnateur de lied aux Etats-Unis, en Egypte, Israël, aux Botswana, Zimbabwe, Mexique et dans plusieurs pays européens. Il est aussi un interprète réputé de la musique de Chostakovitch. En 1999, il fut nommé artiste de l’année par la Société Sibelius du Royaume-Uni. Il a joué plus de 250 compositions de Sibelius dont plusieurs créations mondiales et enregistré de nombreux disques BIS.

Premier violon de l’Orchestre symphonique de Lahti depuis 1999, **Jaakko Kuusisto** a étudié le violon à l’Académie Sibelius et à l’Université d’Indiana. Il a gagné le concours de violon de Kuopio en Finlande en 1989 et s’est distingué aussi parmi les gagnants de prix dans plusieurs concours internationaux. Il figure régulièrement comme soliste ou chambriste à de grands festivals ou avec des orchestres de renom.

Il est principal chef invité de l'Orchestre symphonique d'Oulu depuis 2005 ; il a aussi dirigé récemment d'autres orchestres dont l'Orchestre symphonique de Lahti, la Sinfonietta Tapiola et l'Orchestre de chambre de Tallinn. Le second opéra de Kuusisto, *Le Kalevala canin*, connut un succès époustouflant au festival d'opéra de Savonlinna en 2004 et en 2005.

Marko Ylönen a étudié à l'Académie Sibelius et à l'Académie de musique de Bâle. Il a gagné des prix à des concours prestigieux dont le concours Tchaïkovski à Moscou (1990). En 1996, il gagna le Concert Artists Guild Competition à New York. Il s'est produit comme soliste et chambriste un peu partout en Europe, Australie, Nouvelle-Zélande et aux Etats-Unis en plus d'avoir donné plusieurs créations mondiales d'œuvres nouvelles. Il a été premier violoncelle de la Sinfonietta Tapiola, premier violoncelle solo de l'Orchestre symphonique de la radio finlandaise et membre du Nouveau quatuor Helsinki ; il est professeur senior à l'Académie Sibelius depuis l'an 2000. Marko Ylönen fut directeur artistique du festival de Korsholm en 2003.

Satu Vänskä a étudié au conservatoire de Pääjät-Häme, à l'Académie Sibelius et à l'Ecole de violon Kuhmo, puis elle obtint son diplôme avec distinction à la Hochschule für Musik de Munich. Elle s'est produite comme soliste avec de nombreux orchestres ; en 1998-99, elle fut Jeune soliste de l'année de l'Orchestre symphonique de Lahti et elle est aussi boursière de « Live Music Now ! » de Lord Menuhin. Elle est présentement assistant premier violon à l'Orchestre de chambre australien.

Taneli Turunen a étudié le violoncelle à l'Académie Sibelius et au Collège de musique de Cologne. Lauréat au concours de violoncelle de Turku et au concours international de violoncelle Paulo, il s'est produit comme chambriste et récitaliste un peu partout en Europe et aux Etats-Unis. Il a participé au Projet de la Route de la

Soie de Yo-Yo Ma en jouant de la musique contemporaine et à la série « Debüt im DeutschlandRadio » à la salle de musique de chambre de la Philharmonie de Berlin. Taneli Turunen est violoncelle solo alternant au Konzerthausorchester Berlin.

Après avoir étudié le piano au conservatoire de Päijät-Häme et à l'Académie Sibelius, **Peter Lönnqvist** obtint son diplôme en 1990. Il a aussi étudié à Paris et à Munich. Il s'est produit pour la première fois comme soliste avec orchestre en 1982. Il joue depuis partout en Finlande comme soliste, chambriste et accompagnateur de lied. Peter Lönnqvist a donné des concerts en Allemagne, Pologne, Estonie et Russie. Il enseigne présentement au conservatoire de Lahti.

Harri Viitanen a étudié à l'Académie Sibelius, poursuivant ses études à Paris avec Tristan Murail. Il a aussi participé à des cours de maître en orgue donnés par Marie-Claire Alain, Wolfgang Rübsam et André Isoir. Harri Viitanen a donné des concerts partout en Europe et aux Etats-Unis ; il est aussi compositeur. Il est organiste à la cathédrale d'Helsinki et enseigne à l'Académie Sibelius.

このCDのセットには、シベリウスが発展途上にあった頃の注目すべき作品の多くが収められている。この時期の主要な作品の殆どは、彼の公式な勉強体系から離れても、意外なほどによく書けていた—5つのピアノ・トリオ、ピアノ四重奏曲、3つの初期の弦楽四重奏曲のうちの2つがある。1890年代以降、シベリウスはそれまで室内楽に用いていた創作力と技能の全てを彼のオーケストラ作品に注ぎ込んだ。トリオのジャンルに彼はもう戻ってくることはなく、ただ弦楽四重奏曲を2度の機会に書いたのみであった：「親愛の声」（1909年）と「アンダンテ・フェスティヴォ」（1922年）。

ハメーンリンナでの幼少期、シベリウスはピアノで旋律を鳴らすようになり、即興もした：すでにこの頃から夢見がちで空想力ある彼の性格が顕著だったのである。彼はある種のピアノのレッスンを伯母のユリアから受けたが、彼は本当はヴァイオリンが好きだった。彼はおそらく以前からその楽器を試していたが、正式なレッスンは1881年の秋からのことで、地元の楽団長のグスタフ・レヴァンデルが先生だった。ほどなくして、彼は室内楽—例えばモラヴィアの作曲家グスタフ・ミュラーの舞踏音楽のようなデュエット—を弾いていて、学校のオーケストラで演奏したりした。家族の休暇はしばしば海沿いの町ロヴィサにある父方の伯母のところで過ごしていたが、そこでは音楽を作る機会がたくさんあった。“私にとって、ロヴィサは太陽と幸福の象徴だった。ハメーンリンナは学校に通うための場所だったが、ロヴィサは自由だった”とシベリウスは後に回想している。

大規模な作品

2つのヴァイオリンとピアノのための「トリオ“ト長調”」JS205は、シベリウスの最初期の現存する作品の一つで、1883年にサークスマキ近くのカララハティで夏の休暇のあいだに書かれた。彼自身は「トリオ」は“ト長調”だと記しているが、これは最初の楽章の一部についてのみ言えることである；全体の調性の構成は慣例に従っていない。旋律はもっと重要な役目を果たしている—輝かしく、新鮮で、魅力的であり、全体としての性格は若いシベリウスそのものである。リズムは彼がヴァイオリンで弾いていた中央ヨーロッパの舞踏音楽の影響を受けている。

1884年のはじめ、シベリウスは「ピアノ・トリオイ短調」JS206を書いた—これはもともとピアノ四重奏曲として計画されたがヴァイオリン、チェロ、ピアノのために書き直された；その第一楽章は彼の音楽におけるソナタ形式の最初の例である。この作品において彼が見習ったのはハイドン、シューベルト、メンデルスゾーンである。作品は規模的には野心的だが、内容的にはまだ比較的未熟である。楽章は3つしかなく、最後はメヌエットである；ピアノ・トリオの外観から言えば第四楽章は予定されていたが完成しなかったというのが明らかなが、残されたスケッチからは、そのためのアイデアのいくつかが数ヶ月後の「ピアノ四重奏曲二短調」のほうへ転用されたことが判る。

「ピアノ四重奏曲二短調」JS157は、1884年8月31日に完成された。スタイルはまだウィーン古典派の恩恵を受けているが、そのあいだの数ヶ月のうちにシベリウスのテーマはより明確な輪郭を獲得している；ソナタ形式の使用はより安定したものとなり、表現の幅は広がっている。調性の構成はここでも通例のものではなく、2つの中間の楽章は変ホ長調である。第二楽章「アダージョ」の終わりのないかのようなカンティレーナには抗しきれない魅力がある。優雅なメヌエットの第三楽章でシューベルトやメンデルスゾーンの影が見え隠れするのは、ホ短調のロンド・フィナーレでも同様である—前に記したように、「トリオイ短調」のフィナーレのためのスケッチに基づいているからである。

「弦楽四重奏曲変ホ長調」JS184は1885年の春に作曲された。この4楽章からなる作品は、「ピアノ四重奏曲」と比べると規模的にはそれほど野心的ではない；中間の2つの楽章は特に控えめの規模である。しかし調性の構成（変ホ長調；ト短調；変ロ長調；変ホ長調）はシベリウスの初期の複数楽章の作品のなかでは特有のものである。この作品には、特にソナタ形式の第一楽章において、ハイドンを思わせるところが多くある。フィナーレはシベリウスの舞踏音楽への関心を反映している：それは活発なポロネーズである。

1885年、ハメーンリンナの学校を卒業してヘルシンキへ進学するあいだに、シベリウスは学友のウォルター・フォン・コノウのテキストによる「Ljunga Wirginia」（光の乙女）を作曲した。これは現存するシベリウス最初期の舞台音楽

の試みである；彼はそれを“オペラ”と呼んでいた。リブレットも音楽パートも残っておらず（タイトルの説明さえもない）、2001年の秋になってフォルケ・グラスベックが第一楽章のスケッチ上にこのタイトルを発見したことでその音楽であることが確認された。スコアはヴァイオリン、チェロ、ピアノ4手のための6つの楽章からなり、その第一楽章（序曲の役割を果たす）、第二楽章（野生的なタランテッラ）、第六楽章（魅惑的な民謡風の舞曲）は特に印象的である。19才の作曲家は意識して舞台音楽のスタイルを志したようである—ときどきウェーバーやロッシーニを思い出させるが、彼はまず間違いなく彼らの作品をよく知らなかったであろう。最後の楽章の最後の部分はヴァイオリンのパートのみ現存する；スコアはフィンランドの作曲家カレヴィ・アホによって補完された。2年後、シベリウスとフォン・コノウはこのオペラの計画を再び取り上げ、その結果は、輝くような—全くオペラ風ではないが—ヴァイオリン、チェロ、ピアノ4手のための「スケルツォホ短調」JS165に結実した。

ヘルシンキ音楽院でのシベリウスの最初の1年は主に理論の勉強とヴァイオリンの演奏に集中したが、1886年の夏の休暇は彼にとって自由に作曲が出来る機会になった。彼と彼の家族は、トゥルクの多島海にあるノッルスカタ島のハフトラスクに滞在した；そこで彼らは熱心に音楽を作った。この時期のシベリウスの作品で注目に値するのは「ピアノ・トリオイ短調“ハフトラスク”」JS207で、これは—特にその第一楽章において—若いシベリウスの新鮮さと、ベートーヴェン的な雄大さと威厳を合わせ持っている。緩徐楽章はバルカローレの性格を持っており、第三楽章はメヌエットではなく急速で殆ど交響的と言って良い非常に魅惑的なスケルツォである。ロンド・フィナーレのテーマの殆どはスキップの6/8拍子だが、固定された強烈な和音のアイデアが効果的なコントラストになっている；最後の小節は期待と全く異なって全く感情的にならない。

ハフトラスクでの休暇の成功に続いて、シベリウスの家族は同じ地域を1887年に再び訪れ、コルボ・ガードの邸宅の近くのコルボ・クルクビ村に別荘を借りた。彼らの友人たち—フレドリク・ヴィレニウス博士、彼の妻イナ、そして姪のルートゥ・リンボム—は邸宅そのものに滞在した。ヴィレニウス夫人は才能ある

ピアニストで、この2つの家族は音楽を演奏して長い時間を一緒に過ごした。シベリウスは抑えがたい情熱をもって作曲し、出来上がった主な作品は偉大な「ピアノ・トリオニ長調“コルボ”」JS209だった。シベリウスの初期の室内楽作品の中には、すぐさまレパートリーとなるべきものは—もしあったとしても—ごく少ない。その豊かな旋律はもはやそれほどモーツァルト、シューベルト、ハイドンの影響を受けておらず、以前の「“ハフトラスク”トリオ」に見られるようなベートヴェン的なスタイルになっている。「“コルボ”トリオ」は、シベリウスの後期の作品を特徴づける要素である構造の凝縮の原理を、彼が試みた最初の主要作品である。第一楽章は基本的にソナタ形式で、遅い導入部を持っている。しかし、通常の展開部の代わりにシベリウスは短いフーガのパッセージを書いている。「幻想曲」と銘打たれた第二楽章は、スケルツォとトリオが付いた美しいラブソディ風の緩徐楽章。ここに、シベリウスが自然の最奥部の声を聴いているかのような長い即興的な移行部が続くが、そうした連想は舞踏音楽のようなロンド・フィナーレが切れ目なしに始まるとともに、消し去られてしまう。

翌年の1888年夏、シベリウスの家族は久しぶりにロヴィサの家を使うことが出来た：1879年の作曲家の伯母の死以降、それは貸し出されていたのだが、このとき借主がいなくなったからである。夏の間、シベリウスは彼の大規模なトリオの最後の作品「ピアノ・トリオハ長調“ロヴィサ”」JS208を作曲し、これは彼の室内楽作品のなかで最も演奏される一つとなっている—その輝かしいテーマも理由の一部ではあるが、再発見されたこの時期の作品うちの最初のものであったということもある。ソナタ形式の第一楽章は優雅なメイン・テーマと、より行進曲調の第2のグループに特徴がある。旋律が大きく広がるにもかかわらず、第二楽章は比較的簡潔である；そして移行部のパッセージが活気あるロンド・フィナーレへと導く。

「弦楽四重奏曲イ短調」JS183は1889年のシベリウスのヘルシンキ音楽院の卒業作品であり、過去数回の夏に生み出された彼の作品の新鮮さと力強さが、彼の成熟したスタイルを指向する技術的向上と効果的に融合しており、重要なマイルストーンとなった。第一楽章の遅い導入部は喜ばしい白昼夢の雰囲気を持っているが、これは主部の「アレグロ」の開始とともに掻き消され、メイン・テーマが

16分音符と付点のリズムで進んでいく。この楽章は絶妙な和声で終わり、シベリウスの美しいバルカローレ風の作品の一つであり「ハフトラスクトリオ」の対応する楽章を思わせる緩徐楽章へとつながっていく。スケルツォは「ピアノ四重奏曲二短調」の対応する楽章に比肩し得るものであるが、弦楽四重奏曲のほうの楽章はより決然としていてベートーヴェン的である。フィナーレは愛らしいフーガのように始まるが、2番目のテーマはさらに抒情的である；音楽は凶暴さと速度を増して圧倒的な最後のクライマックスへ向かう。5月29日の初演の後、評論家のカール・フロディンは、シベリウスが“フィンランド音楽の旗印を掲げることを委ねられた者の中から一つ前へ抜き出た”と書いている。

シベリウスは1889-90年の学年をベルリンで過ごした。社交面ではこの時期は刺激的だったが、彼の新しい先生アルベルト・ベッカーの権威主義的な教育体制に服従させられたため、創作面では失望の時期となった。シベリウスはベルリンに赴く前に「弦楽四重奏曲変ロ長調」Op.4の仕事にとりかかっていたが、しかし1890年にロヴィサでようやく完成した；その作曲に要した時間はこうして以前の彼のどの作品よりも長いものとなった。作品は、彼の1880年代の室内楽曲に見られる新鮮で抒情的なスタイルに、真摯さと厳しさが融合している。開始の「アレグロ」は力強く、はっきりしていて、凝縮されている—提示部の繰り返しの省略がそうした印象を与える。緩徐楽章のメイン・テーマはフィンランド民謡の形跡が認められるが、その構造はさらに複雑になり、ときに音楽は野生的で殆ど狂暴な性格を帯びる。「舞踏への招待」であるかのように第一ヴァイオリンの長い音で高度に技巧的なスケルツォが始まるが、この楽章をシベリウスはその後弦楽オーケストラのために編曲している。フィナーレの開始は「ヴァイオリン協奏曲」の対応する楽章の先駆けとなるものだが3/4拍子ではなく4/4拍子である。起伏のあるモチーフ（第一楽章のメイン・テーマと関連がある）が重要な役割を果たし、非常に静謐で美しい終結へと作品を導いていく。「弦楽四重奏曲変ロ長調」は1890年10月13日、ヘルシンキ音楽院で初めて演奏された。

「弦楽四重奏曲二短調“親愛の声”」Op.56のための最初のスケッチは世紀の変わり目頃のものだが、実際の作曲の仕事の殆どは1909年にロンドンで行われた。

これはテーマ的に緊密に構成された作品である。第一楽章はソナタ形式—遅い導入部、第一ヴァイオリンとチェロの瞑想的なやり取り、そこから楽章の主部が有機的に展開されていく。ときにその一定のテンポが音楽に抒情的な雰囲気を与えるものの、前進する勢いの感覚が失われることはない。短い第二楽章、一種の小さなスケルツォは切れ目なしに続く。そのテーマの素材は殆ど第一楽章から取られているが、夢のように、影のように、狂ったようにと交互に変わって快活に飛翔する。規模、感情の幅、テーマの内容において、この四重奏曲の第三楽章は、第四交響曲のそれと共通のものを持っている。アクセル・カルペランが持っていたスコアの21-22小節にある3つのささやくようなホ短調の和音のところにシベリウスが「親愛の声」という言葉を書いていたため、それがこの四重奏曲全体の名前として一般に知られるようになった。主要なスケルツォは4番目に置かれている：世俗的で田園風の舞曲がシベリウスの特徴的な5度の降下音、弱拍のアクセント、3連音符と組み合わせあって創作力豊かな楽章になっている。フィナーレ（ここでシベリウスは1902年の「序曲イ短調」からのモティーフを再利用している）は以前の音詩「レンミンカイネンの帰郷」と同様の抗しがたいエネルギーと肉体的興奮を持っている。手書譜には暫定的な簡略の終結部が残されていて、そこにはやや突然な最後の盛り上がりの中でテンポがプレストに上がるようになっていく。「親愛の声」はヘルシンキで1910年4月に初演され、ヘルシンキ・サノマット紙の評論は、これを“このジャンルにおける最も輝かしい作品の一つ…素晴らしくて、並外れている”と記している。

単独の楽章

1888-89年の時期、シベリウスは数多くの独立した楽章を書いたが、それらは大規模な作品になるだけの質を持ち合わせてはいない。しばしばそれらは学生の習作として書かれたのか、家族や友人との演奏のために書かれたのか明確ではないが、それらは高度の創作力や靈感を常に示している。多くは弦楽四重奏曲のためのもので、その最も野心的なものは「モデラート—アレグロ・アパッシオナート嬰ハ短調」JS131で、堂々としたソナタ形式の楽章である。比較的価値あるもの

としては「アンダンテ—アレグロ・モルト二長調」JS32、「アンダンテ・モルト・ソステヌートロ短調」JS37、「アレグロホ短調」JS28、「アダージョへ短調」JS14がある。2つのこうした作品は通常規模の四重奏曲の楽章への前準備としての試みであろうと信じられている：「マルティン・ウェゲリウスのためのフーガ」JS85は「四重奏曲 イ短調」のフィナーレとして、「アダージョ二短調」JS12は「四重奏曲変ロ長調」の緩徐楽章として計画されていたものである。この時期のピアノ・トリオの個々の楽章のなかでは「[アレグロ]二短調」だけが比較的評価されるものだが、しかしそれさえも未完に終わっている；演奏される版はカレヴィ・アホによって補完されたものである。

記念の作品

トリオや四重奏のためのシベリウスの作品には相当の確証をもって“記念の作品”—特に友人や家族のために書かれた短い作品として分類されるものがある。「メヌエット二短調」はおそらく1882年のかなり初期のもので、現存する最も初期のシベリウスのピアノ・トリオであろう；チェロのパートは彼の弟のクリスティアンか伯父ペールが弾くことが想定されていたのであろう。2つのヴァイオリンとピアノのための「メヌエットへ長調」JS126は1883年のもので—その年の「トリオオト長調」と同じ楽器の組み合わせであるが、必ずしもその作品の一部を構成するものとして計画されたのではない。ピアノ・トリオのための「[アンダンテ]—アダージョ—アレグロ・マエストーソ」は1883-85年の時期で正確に特定は出来ないが、ソナタ形式の欠如が、1884年の「ピアノ・トリオイ短調」より以前のものであることを示している。

1885年にハメーンリンナで書かれたシベリウス最初期の弦楽四重奏曲もまた、記念の作品に分類される：「モルト・モデラート—スケルツォ」JS134（2台の独奏ピアノのための版も存在する）。同じ手書譜の中に、弦楽四重奏のための不完全な「スケルツォロ短調」や、ピアノ・トリオのための未完の「アレグロハ長調」が見つかっている。同じ年の他の断片で、明確な開始も明確な終結もないものがピアノ・トリオのための「モデラートイ短調」である。

1886年と1887年のハフトラスクとコルボの夏の、ピアノ・トリオのためのいくつかの作品が残っている。「アンダンティーノイ長調」(1886)は魅力的な賛美歌のようなメイン・テーマを持っている。この作品は完成してはいないが、ほんの1小節を足すだけで、ここに録音されているようにA—B—Aの構成に沿って演奏できる。「アレグロニ長調」JS27は輝かしいポルカ風の作品で、同じ休暇の間に作曲されたのであろう。手書譜の紙の分析から、シチリアーノ風の「アンダンティーノ短調」JS43が1887年のコルボの夏のものであることが特定されている。

1887年の初め、シベリウスの家族はロヴィサに住む作曲者の父のいとこ、「イス伯父」(イスラエル) サックスドルフを訪問した。サックスドルフ家のサロンにはピアノとハルモニウムの両方が備えてあり、おそらくその時にシベリウスは、この変わった楽器の組み合わせのために見事な「アンダンテ・カンタービレ変ハ長調」JS30bを作曲した。この作品はサックスドルフの妻ベッティと家族の友人エリス・マヤンデルに捧げられている。その地で、シベリウスはヴァイオリン、チェロ、ハルモニウム、ピアノのための「四重奏曲短調」JS158も書いていて、これも同様にベッティ・サックスドルフに捧げられた。このとても魅力的な四重奏曲は単一楽章であるが、約9分の演奏時間で、明確な挿話風の構造を持ち、暖かい歌にあふれたテーマを持っている。

1887年秋、シベリウスと彼の弟クリスティアンはヘルシンキで友人とともに弦楽四重奏団を結成した。このグループはカイヴォプイストにあるシベリウスの家族の共同住宅に集まり、ハイドンやモーツァルト、ベートーヴェンの四重奏曲を演奏した。抒情的な「アレグレットニ長調」JS20や落ち着いた「アンダンティーノハ長調」JS39といった、シベリウスの短い四重奏曲のいくつかはこうした集まりのために書かれた可能性が高い；後者の作品は、「アレグレットイ長調」JS17と「ピウ・レントへ長調」JS149からなる和らいだ雰囲気スケルツォとトリオであったため、未完のメロドラマ「小さな人魚」にも取り入れられた。

シベリウスが1891年初め、ウィーンで勉強していたころ、彼は弟クリスティアンからAsis(ヘルシンキ大学解剖学学院)のために短い作品を書くよう頼まれた。明らかに「La pompeuse Marche d'Asis」JS116—ピアノ・トリオのための独

特で奇妙でさえある小品—はもともと弦楽四重奏のために書かれたものだが、四重奏版は失われている。クリスティアンは友人にこう書いている：“それは3回もアンコールを受けて強い印象を与えた；我々はヤンネ[ジャン]のために乾杯して、フランス語で長い電報を打った...「La pompeuse Marche d'Asis」への感謝として”。

その2月、シベリウスは新しいピアノ曲をフィンランドに住む彼の婚約者アイノ・ヤーネフェルトに送った—「主題と7つの変奏ハ短調」JS198（紛失）—そして4月に彼はそれを拡張し、記念碑的なハ長調の導入を加えて、2つのヴァイオリン、チェロ、ピアノのための「四重奏曲ハ短調」JS156を完成させた。前年に書かれた「ピアノ五重奏曲ト短調」のアイデアと関連があるそのテーマ自身は、ハ短調でマズルカの性格を持っている。もともとピアノ独奏曲であったことを反映して、ピアノはこの活気ある強烈な作品において重要な役割を果たしている。このような情熱の音楽を書いた後、シベリウスは、非常に地味で殆ど控えめに作品を終結させるようにするという驚くべき決断をする。

1891-92年ころのオーケストラのためのスケッチのなかに保管されていた、不完全だが非常に魅力的な、ピアノ・トリオのための「アレグレット変ホ長調」はほんの16小節で仕事が中断されている。2002年にヤーッコ・クーシストが終結部を足してここに録音されている版を作った。

学生時代の習作

シベリウスはマルティン・ウェゲリウスのもと、ヘルシンキ音楽院で1887年の初めごろから正式な作曲の勉強を始め、そしてこれらのCDに収められた多くの現存する短い作品や抜粋は殆どが学生時代の習作だった。ウェゲリウスは、生徒は最初に小さな要素を習得してから徐々に構造の単位の規模を増していくべきという原則に忠実に従った。弦楽四重奏曲—1885年に「四重奏曲変ホ長調」を書いて以来彼が軽視してきたジャンル—において、シベリウスは率直に言われたとおりのことをした。1887年の「4つの主題」のセットはそうした習作の一つだったに違はなく、1888年のものと信じられている手書譜には3つのやや長めのものが含

まれている：「アラ・マルチアホ短調」JS16、「プレストへ長調」JS154、「主題と変奏ト短調」JS197。1888-89年の「33の小品」での彼は最も束縛されていないのが判る—習作としてのそれらの役割を考えると驚くほどそうである。このセットは8から22小節の長さのスケッチ、性格的小品、舞曲を集めたものである；これらは心地よく自然に響き、魅力的な旋律に満ちている。同時期の「アレグロト短調」は破棄されたソナタの提示部の練習のように聴こえる。より本格的なのは「主題と変奏嬰ハ短調」JS195で、1888年5月31日にヘルシンキ音楽院で初演されて評判になった。

ピアノ・トリオのためのシチリアーノ風の「アレグレット変イ長調」は、シベリウスが1888年の春にマルティン・ウェゲリウスの要請でグンナル・ヴェンネルベリの“水の精”への付随音楽の一部として書いた歌曲の予備的作業かもしれない。

弦楽四重奏のための「アレグレット変ロ長調」は1889年の9月20日の日付がある。このときにはもうシベリウスはヘルシンキでの勉強を終えていた；シベリウスはちょうどベルリンに着いてベッカーのもとで勉強を開始していた。「アレグレット」はロココ調の舞踏音楽の性格を帯びていて、習作の類というよりむしろ「弦楽四重奏曲 変ロ長調」のための破棄されたスケッチだったのかもしれない。

アンダンテ・フェスティヴォ

シベリウスの弦楽四重奏のための最後の作品は「アンダンテ・フェスティヴォ」JS34aだった。この高貴で感動的な作品はユヴァスキュラ近くのサユナトウサロにある工場の25周年を記念して1922年に書かれ、シベリウスが1938年に行った弦楽合奏とティンパニのための編曲でより有名になった。

© Andrew Barnett 2007

テンペラ四重奏団は1997年に設立され、祖国フィンランドにおいて急速に傑出したアンサンブルとしての名声を獲得した。またこのアンサンブルは何処でも歓迎され、2000-01年のシーズンのヨーロッパ・コンサートホール組合による“新星”企画にはこの四重奏団が選ばれた。この結果、ニューヨークのカーネギー・ホール、ロンドンのウィグモア・ホール、ウィーンのムジークフェライン、アムステルダム・コンセルトヘボウ、ブリュッセルの芸術の宮殿、パリの音楽都市、ケルナー・フィルハーモニー、バーミンガムのシフォニー・ホールにおいてデビュー・リサイタルを成功させた。テンペラ四重奏団は殆どのフィンランドの室内楽フェスティバル―クフモ、ヘルシンキ、トゥルク、ナントリのフェスティバルなどを含む―で演奏しており、“フィンランド・フェスティバルズ”事務局によって2001年にはヤング・アーティスト・オブ・ザ・イヤーにノミネートされた。この四重奏団は多忙な国際的な演奏日程を持っていて、ヨーロッパ各国、日本、アラブ首長国連邦を演奏旅行している。2004年から2007年までテンペラ四重奏団はリーヒマキ・サマー・コンサート室内楽フェスティバルの芸術監督を務めた。テンペラ四重奏団はヘルシンキのシベリウス・アカデミー、スウェーデンのエドスベリ音楽院、そして彼らが2000年に室内楽研究で音楽修士号を得たロンドンの王立音楽大学で、広範な音楽教育を受けている。彼らはリスト・フレドリクソン、マッツ・セッテルクヴィスト、サイモン・ローランド・ジョーンズ、チリンギリアン四重奏団などに師事している。

フォルケ・グラスベックはピアノをトゥルク音楽院でタルモ・フオヴィネンから学び（1962-74）、1973年のマイリンド・ピアノ・コンクールで1位を獲得した。彼はまたロンドンではマリア・クルシオ・ダイヤモンドに、シベリウス・アカデミーではエリック・T・タヴァッシェルナに学んでいる。そこでフォルケ・グラスベックは1997年に音楽修士号を得て、1985年からは教鞭を取っていた。彼は30以上のピアノ協奏曲を演奏したことがあり、リサイタリスト、室内楽奏者、歌曲の伴奏者としてアメリカ、エジプト、イスラエル、ボツワナ、ジンバブエ、メキシコ、そしてヨーロッパ諸国の多くに登場した。彼はまたショスタコヴィチの音

楽の解釈でも知られている。1999年、彼は英国シベリウス協会によってアーチスト・オブ・ザ・イヤーに選ばれた。彼は250以上のシベリウスの作品を演奏しており多くの初演が含まれている、そしてBISに数多くの録音を残している。

1999年よりラハティ交響楽団のリーダーを務めているヤーッコ・クーシストはヴァイオリンをシベリウス・アカデミーとインディアナ大学で学んでいる。1989年、フィンランドのクオピオ・ヴァイオリン・コンクールで優勝し、また多くの国際コンクールでも優秀な成績を得ている。独奏、室内楽演奏が評価されて、彼は定期的にオーケストラやフェスティバルをリードしている。2005年からはオウル交響楽団の首席客演指揮者となった；彼が最近指揮したオーケストラにはラハティ交響楽団、タピオラ・シンフォニエッタ、タリン室内オーケストラなどがある。クーシストの2番目のオペラ「犬のカレヴァラ」は2004年、2005年のサヴォンリンナ・オペラ・フェスティバルにおいて大成功を収めた。

マルコ・ユロネンはシベリウス・アカデミーとバーゼル音楽アカデミーで学んだ。モスクワのチャイコフスキー国際コンクール（1990年）など名声あるコンクールで賞を獲得している。1996年にはニューヨークの演奏家組合コンクールで優勝した。彼は独奏者、室内楽奏者としてヨーロッパ、オーストラリア、ニュージーランド、アメリカで幅広く活動しており、いくつかの新作の初演も行っている。彼はタピオラ・シンフォニエッタの首席チェリスト、フィンランド放送交響楽団の首席独奏チェリスト、新ヘルシンキ四重奏団のメンバーである；2000年からはシベリウス・アカデミーの教職にも就いている。マルコ・ユロネンは2003年のヴァーサ・フェスティバルの芸術監督だった。

サトゥ・ヴァンスカはラハティ音楽院、シベリウス・アカデミー、クフモ・ヴァイオリン学校で学び、ミュンヘン国立音楽大学を優秀な成績で卒業した。彼女は独奏者として数多くのオーケストラと共演している；彼女は1998-99年のラハティ交響楽団のヤング・ソリスト・オブ・ザ・イヤーであり、ロード・メニューイ

ンの“Live Music Now!”奨学金も受けている。彼女は現在、オーストラリア室内オーケストラの副リーダーを務めている。

タネリ・トゥルネンはチェロをシベリウス・アカデミーとケルン音楽大学で学んだ。彼はトゥルク・チェロ・コンクールと国際パウロ・チェロ・コンクールの受賞者であり、室内楽奏者、リサイタリストとしてヨーロッパやアメリカで精力的に活動している。彼はヨーヨー・マのシルクロード・プロジェクトに参加して現代曲を演奏し、ベルリン・フィルハーモニーの室内楽ホールにおける“ドイツ国营放送でデビュー”シリーズにも参加した。タネリ・トゥルネンはベルリン交響楽団の独奏チェリストである。

ペーテル・ロンクヴィストはピアノをラハティ音楽院とシベリウス・アカデミーで学び、1990年に卒業した。国際的にも彼はパリやミュンヘンで学んだ。彼が独奏者としてオーケストラと共演したのは1982年のことだった。それ以降、彼は独奏者、室内楽奏者、歌曲の伴奏者としてフィンランドで幅広く活動している。ペーテル・ロンクヴィストはドイツ、ポーランド、エストニア、ロシアで演奏したことがある。彼は現在、ラハティ音楽院で教鞭を取っている。

ハッリ・ヴィータネンはシベリウス・アカデミーの後、パリでトリスタン・ムライルのもとで勉強を続けている。彼はまた、マリー＝クレール・アラン、ヴォルフガング・リュブザム、アンドレ・イゾワールによるオルガンのマスター・クラスにも参加した。ハッリ・ヴィータネンはヨーロッパ各国やアメリカでコンサートを行っている；彼は作曲家としても活動している。ヘルシンキ大聖堂のオルガニストであり、シベリウス・アカデミーで教鞭を取っている。

Marko Ylönen

Peter Lönnqvist

Harri Viitanen

RECORDING DATA

- String Quartets: Recorded in February 2004, October 2004 and October 2005 at Länna Church, Sweden
Recording producer and sound engineer: Hans Kipfer
- Piano Trios: Recorded in April 2002 at Danderyd Grammar School (Danderyds Gymnasium), Sweden
Recording producer and sound engineer: Uli Schneider
- Piano Quartets: Recorded in April 2003 at the Järvenpää Hall, Järvenpää, Finland
Recording producer and sound engineer: Ingo Petry

Project adviser: Andrew Barnett

Executive producer, recordings: Robert Suff

Executive producer, Sibelius Edition: Robert von Bahr

BOOKLET AND GRAPHIC DESIGN

Cover text: © Andrew Barnett 2007

Translations: Teemu Kirjonen (Finnish); Horst A. Scholz (German); Arlette Lemieux-Chené (French);
Katsuya Kitahara (Japanese)

Cover artwork: David Kornfeld

Cover photograph: Seppo J.J. Sirkka/Eastpress Oy

Booklet typesetting, lay-out: Andrew Barnett, Compact Design Ltd., Saltdean, Brighton, England

BIS CDs can be ordered from our distributors worldwide.

If we have no representation in your country, please contact:

BIS Records AB, Stationsvägen 20, SE-184 50 Åkersberga, Sweden

Tel.: 08 (Int.+46 8) 54 41 02 30 Fax: 08 (Int.+46 8) 54 41 02 40

info@bis.se **www.bis.se**

BIS-CD-1903/05 © 2003–07 & © 2007, BIS Records AB, Åkersberga.

